

Alegorijska tumačenja Marulićevih djela na hrvatskome jeziku

Blekić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:762096>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-01**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Katarina Blekić

Alegorijska tumačenja Marulićevih djela na hrvatskome jeziku

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. MARULIĆ U POVIJESTIMA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI.....	2
3. MARULIĆEVA DJELA NA HRVATSKOME JEZIKU.....	5
4. ALEGORIJA.....	7
5. BIBLIJSKI SPJEVOVI.....	10
5.1. <i>Judita</i>	10
5.2. <i>Suzana</i>	15
6. DOMOLJUBNE PJESME.....	19
6.1. <i>Molitva suprotiva Turkom</i>	19
6.2. <i>Tuženje grada Hjerzolima</i>	20
7. BOGOLJUBNE PJESME.....	22
7.1. <i>Utaha nesriće</i>	22
7.2. <i>Od muke Isukarstove</i>	23
7.3. <i>Od uskarsa Isusova</i>	23
8. MARIJANSKE PJESME.....	24
8.1. <i>Divici Mariji</i>	24
8.2. <i>Od uzvišenja Gospina</i>	26
9. ŠALJIVE PJESME.....	27
9.1. <i>Spovid koludric od sedam smartnih grihov</i>	27
9.2. <i>Anka Satira</i>	31
9.3. <i>Poklad i Korizma</i>	31
10. POSLANICE KATARINI OBIRTIĆ.....	33

Sažetak

U uvodnim poglavljima se donosi književnopovijesni opis Marulića u nacionalnoj književnoj historiografiji, donosi se tematski i vrstovni opis Marulićevih djela na hrvatskome jeziku i temeljne retoričke i teorijske odrednice alegorije kao figure. U središnjem dijelu rada opisuju se alegorijske implikacije u Marulićevim hrvatskim djelima s uporištem u književnopovijesnoj monografiji Mirka Tomasovića. Alegorijske strukture detektiraju se u Marulićevim književnim tekstovima: u biblijskim spjevovima (*Juditi i Suzani*), zatim u njegovim domoljubnim pjesmama (*Molitva suprotiva Turkom, Tuženje grada Hjeropolima*), bogoljubnim pjesmama (*Utiha nesriće, Od muke Isukarstove, Od Uskarsa Isusova*), marijanskim pjesmama (*Divici Mariji, Od uzvišen'ja Gospina*), šaljivim pjesmama (*Spovid koludric od sedam smartnih grihov, Anka Satira, Poklad i Korizma*). U nastavku rada opisuju se posebno naglašene alegorijske strukture u Marulićevim epistolarnim tekstovima, posebice u *Drugoj poslanici Katarini Obirtić*.

Ključne riječi: alegorija, Marko Marulić, Marulićeva djela na hrvatskome jeziku, antiturska tematika, kršćanski svjetonazor

UVOD

U diplomskome radu osnovni zadatak, kako i nosi naslov rada, jest alegorijsko tumačenje Marulićevih djela na hrvatskome jeziku. Na samom početku rada cilj je prikazati Marka Marulića u povijestima hrvatske književnosti. Potom sljedeće poglavlje govori o njegovim djelima na hrvatskome jeziku, a ujedno se u sljedećim retcima prikazuje i povijesni razvitak pojma alegorija, tj. njegova uloga prije i danas. Ipak, glavni dio odnosi se na alegorijsko tumačenje Marulićevih djela na hrvatskome jeziku, počevši od njegovoga gotovo najpoznatijeg djela *Judite* pa sve do proznih poslanica upućenih Katarini Obirić.

1. MARULIĆ U POVIJESTIMA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Marko Marulić Splitsanin, književnik je i kršćanski humanist, zaslužno prozvan *ocem hrvatske književnosti*. Svjetonazor mu je bio kršćanski, no u svoja je djela uspješno uklopio i antičku tradiciju. Bio je erudist i latinist, a svojim je književnim djelima ostvario poetološke i estetske dosege, koji su ga po svim kriterijima obilježili klasikom hrvatske književnosti. Dapače, i u lirici na hrvatskome jeziku opjevao je religiozne teme, od zanosnih himni Bogu i pohvala Gospi pa sve do snažnih pjesama antiturske tematike. Upravo je zato i postao nezaobilazno ime u povijestima hrvatske književnosti.

Slavko Ježić u *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas (1100.-1941.)* Marulića opisuje kao izrazita rodoljuba i domoljuba, posebno ga prikazuje kao čovjeka koji u svjetlu humanizma suosjeća s vlastitim narodom koji pati pod *turskom čizmom*. Ujedno su i sva njegova djela prožeta ljubavlju i jakom emocijom: *Gledajući nadljudska stradanja svoga naroda u krvavoj borbi s Turcima, gledajući mnoge suze i pretužna lica onih što k nama svaki dan nevoljni prebjegavaju...*¹ Iz ovoga citata Ježić nam jasno ukazuje koliko je Marulić bio spreman na žrtvu za vlastiti narod. Marulić je tako preklinjao papu Hadrijana VI. da pozove sve kršćanske vladare na mir te na zajedničku borbu protiv Turaka. Marulićevo najbolje djelo *Judita*, alegorijski promatrana, dokaz je ustrajnog Marulićevog nastojanja da svojim suvremenicima ukaže na stalnu tursku opsnost, koja je prijetila gradu Splitu i njegovoj okolini. Iako, nije bio čovjek kojemu su pomagali, posebno, politička elita Europe, svojim je magistralnim djelom *Judita* otvorio puteve ostalim književnicima, kako kroz alegorijsku prizmu ukazati na stalna ljudska stradanja, o kojima je već pisao u svojem epistolografskom radu.

Kombol u *Povijesti hrvatske književnosti do narodnoga preporoda* naglasak daje na Marulićevo pjesništvo, ali se dotiče i Marulićevoga epistolografskoga opusa. Kombol jasno donosi sliku stanja ondašnje Hrvatske, ali i njezinih stanovnika. Kao i većina drugih

¹ Ježić, Slavko: *Hrvatska književnost od početka do danas (1100.-1941.)*, Grafički zavod Hrvatske, 1993., str.73

povjesničara književnosti tako i Kombol spominje *Poslanicu papi Hadrijanu VI.*, kao jednu od temeljnih sastavnica Marulićevoga opusa. Kombol naglasak stavlja na Marulićev humanizam i opisuje ga kao čovjeka spremnoga dati život za svoj narod. Marulićev leksik pritom ima važnu ulogu u osvješćivanju problema u kojima se i sam našao. Marulova poslanica ne predstavlja tako samo molbu za pomoć, ona je važna i kao literarna sastavnica: *Tvoju će blagost u ovoj stvari pripovijedati gradovi koji ostaju od hrvatske i Liburnije, svi zapovjednici tvrđava. Ništa u ovome trenutku ne možeš spasonosnije za svoju crkvu, koliko možeš ugoditi Bogu.*² *Judita*, kao Marulićevo najznačajnije djelo, prikaz je sukoba dobra i zla na ovome svijetu, ali i predstavlja pobjedu nad onima koji ga nisu razumjeli u njegovim molbama. Da bismo što bolje razumjeli Marulićevo djelo potrebno je uočiti najprije društveno-povijesne i kulturne okolnosti u kojima je Marulić živio i stvarao svoja umjetnička ostvarenja. Upravo su te okolnosti i pridonijele pri izboru tema i motiva u njegovim djelima.

O tome nam i govori Marin Franičević u svojoj *Povijesti hrvatske renesansne književnosti*. U vremenu kada je Venecija sputavala razvoj, ne samo Splita, već i drugih dalmatinskih gradova, stalno je prijetila i turska opasnost s istoka. U takvim teškim i napetim vremenima Marulić je uspijevao voditi normalan društveni život u druženju s pučanima, plemićima, ali je i sam bio uplašen negdje duboko u sebi i potrešen tragedijama o kojima je svakodnevno razgovarao i slušao od drugih ljudi. Ipak, u Splitu se razvija kultura i pismenost i za ono vrijeme postojao je veliki broj pismenih ljudi, njih oko 200.³ To su najčešće bili redovnici i kler te su skupa s ostalim umjetnicima (intelektualcima) činili humanističko - renesansni umjetnički krug (Papalić, Martinčić, Petar Tartaljić i dr.). Franičević, također, navodi i rodoslovlje obitelji Marulić, potom zanimanja njegove braće. Marulića opisuje kao svestranu osobu. Marulić je prikazan kao čovjek odan srednjovjekovnim moralnim načelima, ali i kao čovjek usmjeren humanističkim vrijednostima, koje čovjeka stavljaju u prvi plan – antropocentristički orijentiranoga umjetnika. On je čovjek koji nije živio ni raskalašeno, a ni asketski. Marulić je bio, dakle, čovjek sklon veselom društvu, uvijek u centru najvažnijih događanja u gradu. No pred kraj svoga života doživljava pogibiju svoga prijatelja Petra Berislavića (1520.), kao i opsadu Knina i Skradina te pljačku splitskoga područja. U takvim zabrinjavajućim okolnostima, nažalost, i umire Marulić. Svi su ti događaji uvelike utjecali i na njegov privatni i javni život.

² Marin Franičević: *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983., str. 201

³ Isto., str. 202

Dubravko Jelčić u *Povijesti hrvatske književnosti* Marulića nam ne prikazuje samo kao vrsnoga poliglota, već i kao pisca koji dobro zna kako i što piše. Za njega je *Poslanica papi Hadrijanu VI.* izraz dubokih emocija i bogatog izraza te kršćanski obojenoga tona...⁴ O hrvatskim stradanjima pod turskom vlašću, kao što sam već navela govorili su mnogi hrvatski humanisti. No Marulić je tu temu uspio izdignuti na razinu nacionalnoga *pathosa*. Tako je Marulić, možda i nesvjesno usmjerio hrvatsku književnost u idućih pet stoljeća. Postao je tako uzorom budućim naraštajima književnika. Njegov primjer slijedili su i njegovi umjetnički *credo* preuzimali i najpoznatiji hrvatski pisci sve do naših dana pa tako i Miroslav Krleža.⁵ *Judita* je djelo koje je alegorijski usmjerila puteve onima koji su slijedili Marulićevu humanističku crtu da pomogne onima koji su suosjećali s njim.

Prosperov Novak, također iznosi neke činjenice iz života Marka Marulića. Tako Prosperov Novak u poglavlju *Knjižnica Marka Marulića* Novak najprije donosi neke zaključke o Marulićevom životopisu te činjenicu kako je Marulić bio i uvijek će ostati *otac hrvatske književnosti*. Vrlo lijepo i slikovito Prosperov Novak naziva Marulićevu bogatu knjižnicu (ostavštinu) – *majkom hrvatske književnosti*. Autor, između ostaloga, donosi podatak o stotinu bibliografskih jedinica koje je Marulić ostavio iz sebe, kao i podjelu toga golemog opusa u dvije glavne skupine. U prvu skupinu ubraja knjige crkvenoga sadržaja, a u drugoj skupini knjiga nalaze se *libri gentilium*.⁶ Kao i većina povjesničara književnosti Novak navodi i ime Marulićeva životopisca Franje Božičevića Natalisa i njegovo krucijalno djelo *Vita Marci Maruli Spalatensis*. Novak nam donosi skroman opis Marulićeva života koji nije bio obilježen spektakularnim događajima. Međutim, spominje jednu epizodu iz Marulićeva života, kada je u jednoj noćnoj avanturi, pri posjeti jednoj djevojci, stradao njegov prijatelj Papalić. Kroz svoja djela Novak ga opisuje kao osobu koja je, kroz svoje *književno pero* ukazivala na prizore *Posljednjega suda* te na raspad moralnih vrijednosti u društvu. Novak potom ističe njegova poznata djela na latinskom jeziku poput *De institutione bene vivendi* i *Evangelistariuma*. O *Davidijadi* donosi osnovne podatke: godinu tiskanja, posvetu i druge okolnosti u kojima je nastalo djelo. Ipak, Novak je u svojoj povijesti hrvatske književnosti, jedno cijelo poglavlje posvećuje *Molitvi suprotiva Turkom*, ističući to djelo kao *most* iznad Marulićevih hrvatskih i

⁴ Jelčić, Dubravko: *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada P.I.P., Zagreb., 2004., str. 52

⁵ isto, str. 252

⁶ Novak, Slobodan Prosperov: *Povijest hrvatske književnosti – od humanističkih početaka do klasične Ilirske gramatike*, II knjiga, Antibarbarus izdanje, 1997., str. 164

latinskih tekstova.⁷ Mnogi su Marulićevi suvremenici bili u ono vrijeme željni svjetske slave i putovanja, ali Marulić nije bio takav čovjek. On je želio živjeti i umrijeti unutar zidina svoga grada – biti fizički prisutan, ali duhom otvoren svjetu. *Judita* je sljedeće poglavlje o kojem je Novak progovorio u svojoj povijesti. On ujedno i donosi prilike koje su vladale u Splitu u vrijeme turskih osvajanja hrvatskih prostora. Opisuje ogromnu recepciju *Judite* koju je ostavila nakon prvoga izdanja. Tako je od izdanja iz 1521. ostao tek pokoji sačuvani primjerak. Marulića je Novak prikazao kao pjesnika aktualnosti kojega nije zanimala erotična strana *Judite*. Ponajprije se bio zavodio željom da prikaže kontrast slabe ženske ruke koja će poraziti silnoga i neustrašivoga vojskovođu Holoferna. Kontrast koji je posebno izražen u asirskoj vojsci naspram slaboga Splita srž je Marulićevoga nastojanja da prikaže pobjedu maloga čovjeka naspram diva, kao David protiv Golijata. Alegorijski gledana *Judita* predstavlja moralnu pobjednicu, iako male fizičke snage, naspram Holoferna. Njezine dobre namjere da pomogne svome gradu, osnovna su poruka *Biblije* na koju se oslanjao i Marulić pišući *Juditu*. Ljubav prema bližnjemu Marulić provlači kroz sva svoja djela. *Suzana* je drugo djelo koje navodi Novak, a koje bi se moglo protumačiti kao djelo u kojemu Marulić kroz lik Suzane, donosi profil pobjednice – žene koja je ispaštala u pravednosti. Novak osim ovih kapitalnih Marulićevih djela navodi, kao i većina drugih povjesničara književnosti, Marulićeve humoristične sastavke kao što su *Poklad i Korizma* i *Anka Satira* te *Spovid koludric od sedam smartnih grihov*. Kao takvog, Novak ga s pravom naziva *ocem hrvatske umjetničke književnosti*.⁸ Slobodan Prosperov Novak, u svojoj je *Povijesti hrvatske književnosti*, uspio donijeti psihološki i fizički profil, ne samo Marka Marulića, već i vremena u kojem je živio ovaj veliki umjetnik i stvaratelj.

2. MARULIĆEVA DJELA NA HRVATSKOM JEZIKU

Prvi Marulićev rad datira iz 1477., a tiskan je uz knjigu Jurja Šižgorića *Elegiarum et carminum libri tres*. Riječ je o jednom pismu (poslanici) upućenoj autoru navedene zbirke.

⁷ Isto, str. 183

⁸ Novak, Slobodan Prosperov: *Povijest hrvatske književnosti – od humanističkih početaka do Ilirske gramatike*, II knjiga, Antibarbarus izdanje, 1997., str. 208

Marulićev rad prožet je utjecajima iz *Biblije*, patristikom te kršćanskom tradicijom općenito, ali i antičkim uzorima. Ako bismo brojkama htjeli izraziti Marulićev književni rad on sadržava 14 svezaka *Sabranih djela* u izdanju Književnoga kruga Split. Od tih 14 svezaka 10 pripada latinskim djelima, 4 sveska pripadaju djelima na hrvatskome jeziku. Kako je najviše radova napisao na latinskome jeziku, ipak su djela na hrvatskome jeziku od presudne važnosti, ne samo zbog njihove umjetničke vrijednosti, već i zbog inozemne recepcije koju su doživjela ta ista djela. Na vrhu njegovih djela na hrvatskome jeziku, neizbježno je spomenuti *Juditu* i njezina brojna alegorijska značenja, što je i jedna od tema ovoga rada. Marulić nije bio samo vrsni poznavatelj jezika, nego i vješti versifikator, služeći se trima pjesničkim sustavima: antički heksametar, četverostruko rimovani dvanaesterac te rimovani *endecasillabima* (u talijanskim sonetima).⁹ Mirko Tomasović sažima Marulićevu poetiku u tri označnice: *poeta christianus* – pjesnik božje objave i katolicizma, *poeta doctus* – poznavatelj umijeća starih poeta i versifikacije te kao *začinjavac* – pjesnik pučkoga izričaja i načina gradnje stihova. Iz toga proizlazi činjenica da je Marulić utjelovljenje triju tradicija – antičke, srednjovjekovne i humanističke.

Pri utvrđivanju broja djela napisanih na hrvatskome jeziku postojale su mnoge poteškoće. Tako su mnoge povijesne ličnosti iz političkoga života 19. stoljeća, ali i povjesničari književnosti iz starijih razdoblja hrvatske književnosti (16. stoljeće), nastojali utvrditi konačan broj. Spomenimo samo jednoga od njih, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Kukuljević Sakcinski je kod prvoga izdanja *Starih pisaca hrvatskih I* (1869.), primjerice, uvrstio i neke tekstove iz rukopisa *Vartal* Trogirana Petra Lucića te djela iz zbornika Ivana Lulića. Ipak, probleme je, donekle, uspio riješiti Nikica Kolumbić, koji je pripremio novo izdanje *Vartla* u Splitu 1990. godine. No i danas traju te rasprave oko pitanja autorstva, koje još od sedamdesetih godina 20. stoljeća vode književni povjesničari, ali i drugi ugledni stručnjaci koji se bave Marulićevim djelima na hrvatskome jeziku.

Marulićeva djela na hrvatskom jeziku tako su svojom tematikom i motivima uvelike orijentirani na religiozno - kršćanske sadržaje, ali i na sadržaje domoljubnog i rodoljubnog karaktera. Marulićeva bismo djela na hrvatskome jeziku stoga mogli podijeliti na spjevove: *Judita* i *Suzana*. Domoljubne pjesme: *Molitva suprotiva Turkom*, *Tuženje grada Hjeropolima*. Bogoljubne pjesme: *Utaha nesriće*, *Od muke Isukarstove*, *Od Uskarsa Isusova*. Marijanske pjesme: *Divici Mariji*, *Od uzvišenja Gospina*. Šaljive pjesme: *Spovid koludric od sedam smartnih grihova*, *Anka Satira*, *Poklad i Korizma*. U ovoj podjeli valja istaknuti i prozna Marulićeva djela (poslanice), također, na hrvatskome jeziku. Riječ je naravno o *Poslanicama Katarini Obirčić*. Pri tome valja naglasiti koja je funkcija stiha u hrvatskim djelima. Stih je tu u funkciji uzvišavanja (veličanja) pojedine teme, odnosno stih ima estetsku funkciju.¹⁰ Marulićevi stihovi po velikom broju svojih elemenata pripadaju didaktičkome pjesništvu upravo zbog moralističke pouke koja proizlazi iz njih. Marulić se i na jezičnom planu želi što više približiti svome čitatelju i na taj način doprijeti do njegove svijesti. Tako ako uzmemo u

⁹ Mirko Tomasović: *Marko Marulić Marul*, Erasmus naklada, Zagreb – Split, 1999. str., str 123.

¹⁰ Dunja Fališevac: *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Zagreb, 1989. , str. 79

obzir njegove satirične sastavke autor se služi satiričnim i humorističnim dosjetcama kako doprijeti do svoje publike. Na taj način naglašava se i funkcija apelativnosti koju Marulić konstantno provlači kroz svoja djela. Književna historiografija dosada nije izvodila precizniju podjelu Marulićevih hrvatskih stihova, a izvan toga jedino su se *Judita* i *Suzana* smatrali žanrovski i stihovno čistim djelima. Ipak, preciznu podjelu hrvatske lirike donosi nam Mirko Tomasović u svojoj monografiji *Marko Marulić Marul*. On je tako njegove pjesme podijelio na rodoljubne, bogoljubne, marijanske, pokladne i srodne te na prikazanja. Djela koje i navodi Mirko Tomasović u svojoj monografiji su *Judita*, *Suzana*, djela koja se bave starozavjetnom tematikom i ulogom ženskih likova u Marulićevim istoimenim poemama. Zatim to su djela (pjesme) koje je Tomasović ubrojio kao antiturske pjesme. Riječ je, dakako, o *Tuženju grada Hjeruzolima* i poznatoj pjesmi *Molitva suprotiva Turkom*. Zatim dolazimo do podjele na bogoljubne pjesme kao što su *Utih nesriće*, *Od muke Isukarstove* te *Od Uskarsa Isusova*. Sljedeće su marijanske pjesme o kojima je pisao Tomasović. Tomasović tako navodi *Divici Mariji* i *Od uzvišenja Gospina*. Sljedeća kategorizacija Marulićevih djela na hrvatskome jeziku odnosi se na pjesme pokladnoga i satiričnoga sadržaja. Riječ je o sljedećim naslovima koje navodi Tomasović: *Spovid koludric od sedam smartnih grihov*, *Anka Satrira* i *Poklad i Korizma*.¹¹

Vidljiva je Marulićeva dvojnost kod hrvatskih stihova koji ga, kako je već rečeno, profiliraju kao pjesnika na granici dvaju kulturno –povijesnih razdoblja. Na stihovnoj razini, Marulić u okviru srednjovjekovnih manira pisanja postaje skriveni lirski subjekt, a u okviru humanizma postaje postaje osviještena pjesnička osobnost.

3. ALEGORIJA

Pojam alegorije vuče svoje podrijetlo još od antike ali, nažalost, postaje kroz stoljeća negativno konotiran. Kada govorimo o teorijskoj povijesti pojma alegorije, onda alegoriju promatramo kao figuru i kao vrstu. U toj podjeli, kako ističe Andrea Zlatar, bitno je spomenuti načelo odvajanja postupka od strukture. Naime, alegorija kao figura predstavlja postupak pisanja, a alegorija kao tumačenje (alegoreza) predstavlja postupak čitanja.¹² Sam pojam *alegorija* povijesno gledano, nalazimo još u retorici, dok pojam *alegoreze* se posebno izdvaja kao postupak čitanja. Alegorija kao književna vrsta ostaje pak vezana za maticu alegorije - figure. Sama riječ alegorija javlja se još u helenističkom razdoblju kada se upotrebljava u gramatičkoj i retoričkoj tradiciji. Tako se prva uporaba pojma alegorije pripisuje retoričaru Demetriju u njegovom tekstu *De elocutione*. Ciceron upotrebljava isti pojam alegorije, samo što za njega ona predstavlja ulančani niz metafora. Ipak, svoje temelje

¹¹ Mirko Tomasović: *Marko Marulić Marul*, Erasmus naklada, Zagreb-Split, 1999., str. 83.

¹² Andrea Zlatar: *Alegorija: figura, tumačenje, vrsta*, u: *Tropi i figure*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1995., str. 263

alegorija dobiva kod Kvintilijana. Najvažnije je ovdje spomenuti kako Kvintilijan razlikuje odnos onoga što je iskazano *riječju* i onoga što je *smislom* mišljeno. Tako pitanje doslovnoga i prenesenoga značenja predstavlja veliki iskorak, posebno, u srednjovjekovnom tumačenju alegorije. Alegorija se tako razlaže na dva vida, na alegoriju u riječima i na alegoriju u djelima. Alegorija, promatrana u tom svjetlu, ne potiskuje svoje doslovno (prvo) značenje, već je ovdje riječ o međusobnom suodnosu pravog i prenesenoga značenja. Ako promatramo alegoriju kao *tumačenje*, onda se na alegoriju gleda kao na sposobnost tumačenja tj. interpretacije teksta. Prvi koji je pojam alegorije upotrijebio, upravo u tom kontekstu bio je Strabon i to na prijelazu iz stare u novu eru. Ako alegoriju promatramo kao književnu vrstu onda je neizbježno spomenuti kako njezini početci sežu još u četvrto stoljeće naše ere. Promatrana sa šireg aspekta, alegorija se bavi odnosom ljudske duše i svemira, a u užem smislu alegorija je značila prikazivanje osobne drame.¹³ Alegorija promatrana kao književna vrsta kroz stoljeća je doživjela svoj procvat i na taj način učvrstila svoj status kao književna vrsta.

O alegoriji je, također, pisao i Krešimir Bagić u svojoj knjizi *Rječnik stilskih figura*. Alegoriju je Bagić smjestio u četvrti razred figura tj. u figure misli, koje se odnose na širi smisao rečenoga i oblik samih ideja. Alegorija (prema grčkom ἄλλο - drugo; ἀγορεύω (ἀγορεύειν) - govoriti) je stilka figura pomoću koje određene pojmove i misli iskazujemo drugačije, ne riječima koje ih direktno opisuju, već slikovito govorimo, slikovito objašnjavamo, odnosno, u jednoj skrivenoj formi iskazujemo svoje misli i osjećaje. Radi se o figuri u kojoj se ono što je izravno rečeno odnosi na nešto drugo, uz pretpostavku da se značenje neke pjesničke slike ili priče može objasniti pojmovima. Tako, na primjer, kada Dante na početku *Božanstvene komedije* susreće zvjери, one predstavljaju pojedine grijehe kao npr. oholost koju predstavlja vučica. Alegorija se također koristi u širem smislu u svim umjetnostima za svaki lik ili prikaz u kojem se može razabrati načelno moguće pojmovno objašnjenje kao i za neke književne vrste, najčešće tzv. alegorijsku poemu, koja je česta u srednjem vijeku.¹⁴ Bitno je istaknuti da se alegorija upotrebljava ne samo u književnosti kao slikovit način govora i pisanja, već i u umjetnosti inače kao slikovit način prikazivanja, koji za cilj ima nečemu pridodati drugačiji smisao od prvobitnog. Također, alegorija se može pojaviti u obliku vrlo složenog i dubokog simbola, personifikacije, proširene metafore, ili pak satire.

Judita je djelo neizostavne važnosti, a čiji će karakter i iznimna ljepota biti presudni i nama u razmatranju djela na alegorijski način. Njezina suprotnost tako postaje vojskovođa Holoferno, čovjek grube vanjštine i zle naravi. Krasno je to Marulić i opisao u stihovima Judite, usporedivši ga s lavom pred kojim svi bježe. Ovdje se naoko može činiti kako je Marulić upotrijebio tek običnu usporedbu, ali taj isti *lav* postao je oživljen još u Danteovoj *Božanstvenoj komediji*. On je bio jedan od zvjери koja je stajala na ulazu u *Pakao*. Lav je

¹³ Zlatar, Andrea: *Alegorija: figura, tumačenje, vrsta*, u: *Tropi i figure*, Zavod o znanost o književnosti, str. 272-273

¹⁴ Bagić, Krešimir: *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., str. 16

postao simbolom zloga, simbolom svega onoga što odudara od tradicionalne i humanističke i kršćanske tradicije koja uči čovjeka pozitivnim vrijednotama. *Judita* je Marulićevo magistralno djelo u kojem se očituje mnoštvo alegorijskih prikaza ženske ljepote (lik Judite), ali i svezremenske bitke dobra i zla, u kojoj dobro pobjeđuje zlo. Marulić je u *Juditi* nizom epiteta svom čitatelju uspio približiti Juditu kao ženu čija ljepota ne predstavlja grijeh. Ta ista ljepota postala je živo utjelovljena, sada više ne u liku Judite, već u Juditi kao ženi, kao stvarnoj osobi.

Suzana je lik, također, prekrasne fizičke ljepote koja je manifestirana ljepotom Suzanine duše. U ovom djelu dva pohotna starca predstavljena su kao utjelovljenje zlih namjera, čovjeka kojemu je jedini cilj oskrvniti dobro, što nas opet dovodi do činjenice, koja Marulića profilira kao pjesnika – zagovaratelja novozavjetnoga tumačenja o životnim vrijednostima, od kojih je, dakako, najvažnija ljubav.

I u domoljubnim pjesmama *Molitva suprotiva Turkom* te *Tuženje grada Hjeruzolima* ističe se ponajprije apelativnost. On se prikazuje u ulozi sasvim običnoga čovjeka koji pati i moli za pomoć za svoj narod. Posebno je to izraženo u pjesmi *Tuženje grada Hjeruzolima*. Upravo se tu promatra Marulić kroz alegorijsku prizmu, kao i vapaj upućen *velikom gospodaru* – Europi. Grad Hjeruzolim postao je živim utjelovljenjem otpora prema turskom osvajaču.

I u bogoljubnim pjesmama pronalazimo motiv koji se provlači kroz sve njegove pjesme. To je motiv Isusa Krista, odnosno njegove muke i uskrsnuća (*Utihla nesriće, Od muke Isukarstove, Od Uskarsa Isusova*). Tko je Marko Marulić u okviru pjesama bogoljubne tematike? Je li on možda prefiguracija Isusa Krista, kao paćenika – spasitelja svoga naroda? Je li on David naspram Golijata? Možemo si postaviti mnoštvo pitanja tko je bio Marko Marulić. Jedno je sigurno, a što govori u prilog toj činjenici. Bio je čovjek koji je Kristovim primjerom uvijek nastojao ohrabriti svoj narod pa čak i dati svoj život za njega, brinuti se o njemu, baš kao što je to činio i za svoju obitelj (bolesna majka Dobrica, braća izvan granice domovine, bolest i sl. pogubne okolnosti).

U pjesmama marijanske tematike, kako već sam naziv kaže, Marulić je u središte svojih pjesama postavio lik Djevice Marije. Marijin lik postao je utjelovljenje dobrote i svih ženskih vrlina koje je uvidio i u svojoj sestri Biri i u majci Dobrici. Svu tu božansku dobrotu, ali i ljepotu pronalazimo i u liku Petrarcline Laure, koja je gotovo uspoređivana s Djevicom Marijom. Ovdje uočavamo, dakle, i intertekstualne veze s *Kanconijerom*. Marulićeva Marija postala je simbol svega onoga što je Marulić priželjkivao u izgradnji, ne samo svoje unutrašnjosti, već i u izgradnji svakoga čovjeka.

U šaljivim pjesmama Marulić vješto upotrebljava sedam glavnih grijeha koji su personificirani u liku redovnica (*Spovid koludric od sedam smartnih grihov*). Na šaljiv i humorističan način alegorijski je približio čitatelju pogubnost grešnoga načina života i kakve su posljedice i na Božjem sudu. Ujedno je kroz oživljena razdoblja u crkvenoj godini (Poklad i

Korizma) prikazao uspješno svezremenski sukob dobra i zla. Ipak, Marulić se alegorijski najbolje profilirao kroz poslanice Katarini Obirtić. Simbol ribe podignuo je na višu razinu, što je posebno vidljivo u drugoj poslanici. Alegoriju je vješto spojio i s numerološkim aspektom broja pet i ribe.

4. BIBLIJSKI SPJEVOVI

4.1. JUDITA

Danas gotovo svima poznati spjev (ep) na hrvatskome jeziku *Judita*, jedno je od najimpozantnijih i najljepših stihovanih djela, proizašlih iz pera Marka Marulića. *Judita* je svoje prvo izdanje – *editio princeps* morala čekati puna dva desetljeća, a i danas se postavljaju brojna pitanja zašto je prvi ep na hrvatskome jeziku morao tako dugo čekati na svoje objavljivanje. Djelo je, inače, bilo gotovo 22. travnja 1501., ali datum tiskanja u Mlecima jest 13. kolovoza 1521. godine. Poznato nam je i vrijeme stvaranja samoga djela, a to uostalom i navodi sam Marulić u *Juditi: od rojen ja Isukarstova u puti godišća parvog nakon tisuć i pet sat*. Autor je, dakle, svoj spjev završio tijekom trajanja korizme 1501. godine, i to gotovo u jednom dahu. O tome nam može posvjedočiti i sljedeća činjenica već na početku posvete: *Sih dan svetih korizmenih...* To možemo vidjeti i u pismu Jerolimu Ćipiku (19. srpnja 1501.), što opet ide u prilog koliko je Marulić volio hrvatski jezik, ali i želi samog Marulića da se *Judita* objavi te godine. Naposljetku je i bio zamolio jednog od prijatelja kojemu je posudio rukopis na čitanje, da mu vrati u studenome te iste godine – 1501. Što se to moglo dogoditi, a što je spriječilo objavljivanje *Judite* te godine? Po navodima književnih istraživača možda su to bili dijelovi samoga epa koji nisu mogli proći bez cenzure. Takvi dijelovi *Judite*, kao što su oni koji govore o ljepoti i ženskom ukrašavanju, u očima onih koji su se strogo držali biblijskih načela i srednjovjekovne doktrine o putenosti (bludnosti) kao grijehu, nisu tek tako mogli proći. Ali *Judita* kakvom je prikazuje Marulić, kao *visoko poštovana gospoja*, odaje nam i profil Marulića kao sasvim običnoga čovjeka, koji je bio sklon primjetiti žensku ljepotu, a nadasve dostojanstvenost. Važan aspekt kroz koji Juditu promatra i S. P. Novak jest upravo senzualnost koju ostavlja *Judita*. Ta ista senzualnost rezultat je i unutarnje dobrote. To ujedno nagoni na razmišljanje kroz alegorijski aspekt te senzualnosti i dobrote koja se ogleda u liku *Judite*.¹⁵ Od velike je važnosti spomenuti i to kako iznad prvoga pjevanja *Judite* možemo pronaći i kraći naslov *Knjige Marka Marulića Splitsanina u kih se uzdarži ISTORIJA OD SVETE JUDIT u šest libri razdiljena na slavu božju počinju*. Riječ je, naravno, o šest pjevanja *Judite*. Nadalje, nije naodmet spomenuti kako

¹⁵ Slobodan Prosperov Novak: *Povijest hrvatske književnosti – od humanističkih početaka do Kašićeve Ilirske gramatike 1604.*, II. knjiga, Antibarbarus izdanje, Zagreb, 1997., str. 190

Juditu Marulić naziva još i *djelcem* i na taj način iskazuje svoju skromnost. Kako je djelo pisano na hrvatskom jeziku na taj način otvara i nove puteve hrvatskoj pisanoj riječi o čemu su uvelike pisali i ostali povjesničari hrvatske književnosti.

Marulićevu važnost za hrvatsku književnost nitko neće osporiti. Posebno to vrijedi za *Juditu*, ep karizmatičan po položaju u hrvatskoj književnoj produkciji. Ep je to zanimljiv i po posveti kojom je veliki pjesnik ukrasio svoj spjev. Taj se prilično veliki dio epa naglašava u gotovo svakoj raspravi o Marulićevom književnom radu.¹⁶

Posveta je, ujedno, važna i po svojim tematskim i netematskim aspektima. S jedne strane tematizira se sam ep, njegov nastanak i pjesnički postupci, a opet s druge strane posveta je zanimljiva i zbog kompozicije, figurativnoga jezika i općenito svoje zaokruženosti. Upravo se u tom aspektu i može promatrati posveta, kao posveta na tragu alegorije. Posveta je, naime, u cjelini predstavljala goruću želju Marulića da uputi hrvatski puk na pravi put.

Već nam sam naslov posvete upućuje na uspostavljanje specifične komunikacijske situacije u kojoj Marulić svoga primatelja apostrofira s najvećom ponoznošću, obraća se svome kumu don Dujmu Balistriliću. I u obraćanju adresatu očituje se želja za pristojnošću, odnosno na nacionalnoj razini, želja za mirom. Ako se osvrnemo na kraj posvete uočiti ćemo da on sadrži i blagoslov upućen adresatu i dataciju. Okvir te poslanice sastoji se, dakle, od uobičajene pozdravne formule. No sam središnji dio, itekako nam je zanimljiv. Autor izlaže građu svome adresatu u nekoliko faza. U uvodnom djelu Marulić upućuje na porijeklo građe, na biblijsku pripovijest o Juditi i to antitezom *počtena i sveta udovoca – preoholi Oloferno*. Na taj način Marulić već naglašava moralnu i kršćansku dimenziju samoga epa. Iz dijela u kojem nas autor epa upućuje da je pisao *u sih dan svetih korizmenih*, lako se da zaključiti kako je ep pisan u razdoblju Korizme. Marulić nam se u tom pogledu otvara i kao pjesnik pokore, kao vjernik koji ozbiljno i duboko proživljava svoje djelo. Na neki način prikazuje nam se i kao asket pa gotovo i kao svetac. No Marulićeva pokora pri stvaranju zapravo nije pokora, već je u simboličnom smislu to pokora u kojoj je Marulić uživao stvarajući svoje djelo. Djelo je to koje bilo ugodno i ljudima i Bogu. U drugom dijelu posvete opisao je namjeru pisanja ovoga epa i opis, dakako, vlastitoga posla te razlog i način na koji je ispričao starozavjetnu legendu o udovici Juditi. Usporedio je sebe pritom s djecom koja *o mladom litu nadjevaju naranče mirisnim zelji, mažuranom, ruzmarinom i rutom* te se na taj način i pomalo umilio čitatelju od kojega ništa ne zahtijeva zauzvrat. Alegorijski promatrano, ove dijelove posvete možemo protumačiti na način da je Marulić zapravo u *novom ruhu* donio priču o Juditi. Ukasio ju je brojnim dodacima, ali i unio u nju svoj vlastiti duh. U tim usporedbama tj. alegorijama i leži vrijednost ove posvete, ali i epa u cjelini.

U trećem dijelu posvete Marulić nastavlja izlaganje, sada mijenjajući komunikacijsku situaciju, tj. mijenjajući govornike. Tako uspoređuje Juditu sa stablima voćaka u proljeće. Alegorijski i metaforički aspekt pritom su vrlo važni, jer oni su ti koji Marulića i profiliraju kao

¹⁶ Lahorka Plejić: *Posveta Judite*, u: *Colloquia Maruliana*, Vol.7, 1998., str.67

pjesnika *kuhara* koji svome čitatelju mora otvoriti apetit, navesti ga na kušanje specijaliteta koji mu je pripremljen. I takve su metafore i bile učinkovite, posebno za samoga Marulića. Na taj način želi se naglasiti i estetska funkcija samoga djela kao važan čimbenik privlačnosti. Na taj način Marulić nam se otvara u jednom sasvim novom svjetlu i to kao pjesnik tradicije i vrsni poznavatelj i poveznik religioznosti s gurmanskim aspektom samog djela. U sljedećim retcima posvete apelira čitatelju na moć i dostojanstvo same Judite koja je pošla u tabor i koja je nakanila spasiti Betuliju od progona. Ona je kao što je poznato *U punoj ratnoj spremi, nakićena i uređena...* Zanimljivo je istaknuti način na koji je Marulić alegorijski prikazao Juditu. Prikazao ju je kao *gospoju* kojoj valja ugoditi, posvetiti joj malo pažnje. Sama po sebi ona je takav lik koji zaslužuje pozornost galantnoga i zainteresiranoga sugovornika. Marulić čitatelju jamči da se taj trud oko Judite isplati te da je tu riječ o udvojenom postupku. Jer, kao što se Judita uređuje za odlazak Holofernu, tako i Marulić ukrašava svoje djelo i pokušava pozvati čitatelja na put na kojem će zajedno uživati u ovome veličanstvenome epu. Marulić se tako profilirao i kao pjesnik koji na šaljivi i ljupki način pokušava doprijeti do svoje publike ne gubeći svoj autoritet. Svoj ep Marulić je završio snažnim riječima u kojima se očituje sav njegov ponos i ljubav prema književnome radu. Marulić je izrazito pažljivo birao način na koji će složiti početak i kraj posvete, brinući pritom o svakom djelu posvete i i njezinom stilu.

Judita promatrana u takvome svjetlu predstavlja, ujedno, i pristup Marulića kod stvaranja samoga djela – humanistički pristup. Marulić slijedi tradiciju hrvatskih *začinjavaca* u području stiha i *starih poet*, kada su u pitanju stilski i retorički postupci te sam način razrade epa. Nadalje, zanimljivo je istaknuti i činjenicu koliko se Marulić silno želio približiti svom čitatelju, o čemu nam svjedoči i tumač nepoznatih rječi. To je bila posljedica toga što većina čitatelja onoga vremena nije poznavala ni Homera ni Vergilija, tj. antičku kulturu i književnike.

Budući da je Marulić stvorio *Juditu* već kao pedesetogodišnjak, tj. u zreлом životnom razdoblju, ona kao takva nije nastala po nečijoj narudžbi, već je to djelo stvoreno (potaknuto) unutrašnjim Marulićevim nagonima. Nakon što je starozavjetnu legendu pretočio u stihove, svoje je stihove morao prilagoditi tradiciji biblijsko – humanističko - renesansnog spjeva, onako kako to i dolikuje jednom *poeti doctusu*. Pošto je Marulić bio objedinitelj triju pjesničkih tradicija, djelo je u sebi moralo sadržavati određene retoričke te alegorijske komponente koje su ga izdignule u vrhove književnosti. Od antičkih je pjesnika naslijedio epske figure, a sami pripovjedni tijek je upotpunio razvijenim usporedbama koje Marulić naziva *prilikama*, kojih je u *Juditi* sedamnaest.

Marulić tako već u prvom pjevanju dolazak Holofernove vojske opisuje sljedećim stihovima:

Barže t bi ticali skačući dubravom

Ner kad bi bigali jeleni prid lavom

(Marulić, 1996.: 215-216)

Ove bismo stihove mogli protumačiti kao nemoćne Betuljane koji bježe pred napadom nemilosrdnog Holoferna – lava. Tu bismo, ujedno, mogli povući i paralelu s Danteovom *Božanstvenom komedijom* gdje se pred ulazom u pakao nalaze vučica, lav i pantera. Te tri zvijeri predstavljaju glavne grijeha, od kojih je oholost smatrana najtežim grijehom, o čemu je već bilo riječi u uvodnom dijelu rada. Kod Marulića lav je simbol oholosti i svakog drugog zla, objedinjenog u liku vojskovođe Holoferna. I u Vergilijevoj *Eneidi* možemo pronaći sukob Mezencijeve vojske s Akronom, koji na sličan način opisuje bijeg jelena pred lavom.¹⁷ Već u prvom pjevanju možemo i promotriti na koji način Marulić donosi i Nabukodonosorov profil. Gospodar je to silan i moćan, ali prepun zla i taštine. Kako je Marulić u prvom redu moralizator i promicatelj dobrote i vrlina, on Nabukodonosora opisuje kao brzu rijeku koja teče te svom snagom i žestinom udara o obalu. Tako će i u Marulovim očima propasti oholost. To možemo vidjeti u sljedećim stihovima:

Da pozna po sebi jer slava človika

Najveće ka se di ne tarpi dovika,

Da kakono rika barzo mimohodi,

Tako svaka dika s vrimenom odhodi

I ki se uzvodi u višu oholast,

Teže mu se zgodi kad pade u propast

...

Jer se oholiše izgubiše mnoga

(Marulić, 1996.: 27–36)

Nabukodonosor je predstavljen i kao *bijesan pas*, odnosno kao takav čovjek kojega vodi u životu srdžba i ljutitost. Njegov mu je životni prostor premalen iz čega se rađa pohlepa. To je ono što i danas, nažalost, pronalazimo u svijetu, a što opet ukazuje na poznate stihove kako *ljudsko srce zadovoljno nikad nije*. Ovdje možemo povući zanimljivu paralelu i s jednim događajem iz Novoga Zavjeta u kojem je Đavao doveo Isusa na vrh Hrama i ponudio mu da se pokloni: *Đavao ga tada povede u Sveti grad, postavi ga na vrh Hrama i reče mu: Ako si Sin*

¹⁷ Mirko Tomasović: *Marko Marulić Marul*, Erasmus Naklada, Zagreb – Split, 1999., str. 123.

*Božji, baci se dolje! Ta pisano je: Anđelima će svojim zapovijediti za tebe i na rukama će te nositi da se gdje nogom ne spotakneš o kamen...*¹⁸

Ako bi mu se Isus poklonio sva bi kraljevstva bila njegova. Ali Isus to nije učinio. Koliko je taj grijeh ukorijenjen u ljudima, svjesno progovara i Marulić:

Kakono kad bludi sobom simo-tamo

Bisan pas meu ljudi, pojti ne umi kano,

Ner se varti samo ter ujisti preži,

Onamo, ovamo ciri se i reži.

(Marulić, 1996.: 93-96)

Judita je predstavljena u četvrtom pjevanju kroz lik žene koja upućuje molitvu Bogu. Kada je Marulić tražio pomoć od pape Hadrijana VI. Nadalje, Juditina ljepota uspoređuje se u četvrtom pjevanju s Heleninom ljepotom, što je opet indirektni ukazatelj kako se Marulić oslanjao na antičke pjesnike i tradiciju. O tome nam govore sljedeći stihovi:

Ča veće dim tebi? Paris taku ženu

Imil da bi sebi, pustil bi Helenu,

Ku Garcu odvedenu, jer opet nimaše,

*Troju podosednu deset lit arvaše.*¹⁹

(Marulić, 1996.: 149-152)

I knez Ozija u Marulićevim očima, tj. njegov lik, promatran je kroz alegorijsku prizmu. U prizorima u kojima pak Betuljani slave pobjedu nad svojim neprijateljem, u šestom pjevanju, Marulić je vješto uspio prikazati i svoju unutarnju želju da se promijeni stanje i u njegovom Splitu. U nekim se trenucima čini kako se sve ono veselje i ugođaj sa splitskih ulica prenijelo i u Marulićevo najveće književno ostvarenje – *Juditu*. U tim stihovima grad je svečano urešen, čuju se razna glazbala, pjeva se i pleše duboko u noćne sate, a gradske zidine kao da odjednom progovaraju Marulićevim jezikom. Ipak, naš Marulić svu je svoju ljepotu unio u lik glavne junakinje epa – Judite. Ona je svojom, ne samo, ljepotom, već, nadasve, dobrotom

¹⁸ *Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 13-14

uspijela pobijediti zlo i grijeh. Njezin prikaz ljepote (odjeće, obuće i drugih ukrasa) , slika je i Marulićevoga odnosa prema moralnim vrijednostima i ženstvenosti. Za njega Judita koja je urešena, ne predstavlja putenost (bludnost ili grijeh), već Juditina ljepota dolazi iz njezinoga srca. Ona na taj način postaje simbolom samosvjesne žene – spasenja za Betuljane. Ona je za Marulića podsvijesno želja da se i u njegovim konkretnim i teškim životnim prilikama pokaže kao spas za njegov grad iako je ona samo fiktivan lik. Tko zna možda je Marulić želio kroz Juditin lik prikazati samoga sebe pred turskim Holofernom. Zadnji stihovi *Judite* pokazatelj su i velikoga napora kojega je autor uložio u cjelokupni spjev:

...

Trudna toga plova ova ovdj jidri kala

Plavca moja nova: Bogu budi hvala,

Ki nebesa skova i svaka ostala

(Marulić,1996.: 2124-2126)

Novost je na versifikatorskoj razini i to uporabom četverostruko rimovanoga dvanaesterca. Marulić je želio time izraziti napor i trud koji je uložio u pisanje ovoga spjeva. Judita je za njega kao zvijezda koja se rađa na nebeskome svodu. Ona je simbol i Marulićeve zavičajnosti, ali i domoljublja te rodoljublja prema hrvatskome narodu u jeziku te u konačnici i prema Splitu. Na jezičnome planu ona predstavlja zaokret ka nečemu novome – pučkome (narodnome) jeziku. U tome i leži neprocjenjiva vrijednost njegovoga djela.

4.2. SUZANA

Suzana, kao i epski spjev *Judita*, jedno je od pjesničkih djela pisanih, također na hrvatskome jeziku. I sam je Tomasović za *Suzanu* rekao kako je ovo djelo gotovo Juditina replika, odnosno njezina *mlađa sestra* ili umanjenica u razdoblju oko 1500. godine.²⁰ Iako, možda svojim opsegom ne oduzima dah kao *Judita*, svakako je vrijedna spomena. *Suzana*, naime, ima 780 stihova. I u ovom pjesničkome uspjehu možemo već na samom početku pronaći invokaciju, onako kako to i dolikuje jednom Marku Maruliću. Nakon ogromnog uspjeha i recepcije *Judite* Marul se hvata još jedne biblijske zgode koju pretočuje u stihove. Iako, prema nekim tumačenjima, *Suzana* nema toliku epsku snagu i recepciju kao *Judita*, svojim je motivsko-tematskim okvirom u rangu s *Juditom*. Franičević navodi izuzetnu vrijednost *Suzane* koja se opet može promatrati na alegorijski način. Iako možda prikazuje sukob dobra i zla ona je ta koja vjerno slijedi *Juditu*, ali i u toj *nemoći*, kako simbolično kaže Franičević, ona predstavlja vjerni slijed Hrvata za *velikom* Europom koja nam nudi izlaz u

²⁰ Mirko Tomasović: *Marko Marulić Marul*, Erasmus naklada, Zagreb – Split, 1999., str. 219

vremenima turske najezde.²¹ To je posebno vidljivo, kada je riječ o oblikovanju ženskih likova. Zanimljivo je uočiti aspekt erotičnosti i njezinog učinka koje ostavljaju na muške likove (Holoferno i dvojica staraca). Iako je Suzana kao lik prikazana u svom punom sjaju, Marulić se uvijek oslanjao na onu unutarnju ljepotu ženskoga bića. Dotičući se tako renesansne tradicije, odnosno petrarkističkoga pristupa ženskoj ljepoti, Marulić ne zaboravlja na sveprisutni moral kršćanstva. Na taj način Marulićeva Suzana postaje na neki način i Petrarčina Laura, ali i Danteova Beatrice. On se na kraju, usprkos svemu, vraća činjenici kolika je opasna ženska ljepota. Govori koliko je prevrtljiva ženska ćud i da od nje treba bježati. O tome nam svjedoče i ovi stihovi:

*Vazda se zakloni od ženske općine,
Na svit se nasloni u komno ni hine
Jer ako vrućine od ženske liposti
Starcem, kim karv stine, zahode u kosti,*

...

(Marulić, 2001.: 12-15)

Sagledavanjem *Suzane* s vjerskoga aspekta, kako navodi i većina povjesničara književnosti, alegorija se nesumnjivo veže i uz erotiku, što nas opet navodi na trag o dvije oprečne misli (stava). Sukob dobra i zla koji je neminovan. Erotičnost i ljepota s jedne strane, a vjera i dobrota u drugom kutu.

Ako se najprije osvrnemo na glavnu junakinju Suzanu, onda je zanimljivo krenuti od njezinoga fizičkoga portreta koji nam donosi Marulić već na samom početku djela:

...

*Zora ne prosvanu liplja do te dobe,
Kuda godi hode putem postupaše,
Svim ki mino hode oči zanošaše*

...

Glavice milije ner ti reć umiju.

²¹ Marin Franičević: *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, ŠK, Zagreb, 1983., str. 210

Obarvi ter vijju, nad kimi staše val

Od ust je nje procvat ali ružice list

...

(Marulić, 2001.: 13-18)

Postavimo si sljedeće pitanje, a to je kako bismo mogli Suzanin fizički izgled promotriti kroz alegorijsku prizmu. Suzanu možemo promatrati iz vjerske vizure Marulića. Njezine su vanjske karakteristike (bijeli vrat, crne oči, cvijetne rumene usne poput ruže), zapravo odraz svih kršćanskih vrijednota koje je Marulić nastojao ugraditi u Suzanin lik. Ona je, kao takva, izdignuta do nebesa, gotovo kao da Marulić opisuje lik Djevice Marije. Suzana je u očima onih koji je promatraju *gospoja, vila...* izvor svakoga dobra i kršćanskoga ćudoređa. Naposljetku, i Marulić se sam trudio živjeti takvim načinom život, što je i uspio prenijeti u svoje ženske likove, tj. u Suzanu. Ujedno se na taj način, kako je već spomenuto Marulić približava i petrarkističkoj tradiciji pa čak postaje i dio nje same. Sjetimo se samo kako je Petrarca apostrofirao svoju Lauru ili Hanibal Lucić svoju vilu. Suzana promatrana u ovome kontekstu izaziva divljenje sviju koji je gledaju očima pravednika i očima dobrote. Svojom pojavom odiše mudrošću i razumom, a svi njeni tjelesni atributi postaju u tom trenutku nevažni. Tjelesnost (erotičnost) stavlja se u drugi plan, a duhovni segmenti dolaze do izražaja:

Da veće kriposti izvarsno cvatihu

Umi ter mudrostikih ne umihu.

U družbi živihu lipost i počten glas,

Složili se bihu kakono s tistom kvas.

(Marulić, 2001.: 45-48)

No negativan učinak Suzanine ljepote leži u tome kako su je dva starca htjeli optužiti, jer im se nije htjela podati. Ta ista ljepota u staraca je izazvala grešnu, bludnu strast, što je, uostalom, i donekle, okosnica ovog spjeva. Kako sam već spomenula Marulić se već u *Juditi* na neki način ograđivao od ženske ljepote ističući njezine negativne učinke. Možemo li možda kod Marulića prepoznati mizoginijske stavove? *Suzana* je i u tom pogledu zanimjiva za daljne i detaljnije proučavanje.

Nadalje, treba promotriti i prostor u kojemu se kreće Suzana. U biblijskome izvornome tekstu tom se vrtu ne pridodaje tolika važnost, ali Maruliću taj vrt nešto predstavlja. On za njega ima posebnu vrijednost koju je potrebno naznačiti u sljedećim retcima. Marulić prostor vrta u kojemu se kreće Suzana doživljava kao prostore svoga rodnoga grada i njegove okolice. Čitajući stihove u *Suzani* kao da promatramo slikara Marka Marulića koji na svoje

platno oslikava svoje najdublje osjećaje. Ti osjećaji kao da su stvarni pred očima onoga koji čita stihove koji progovaraju o Joakimovom dvoru (dvoru Suzaninoga muža):

...

*Imiše širok stan mramorjem sazidan,
Iznutra ter izvan kolurju napisan,
Doli pak nanizan klondami i sveden,
Po klondah ulizan, lašćeć kako meden;
Uza nj tarzan zelen mirisne travice,
Srid nje zdenac studen prebistre vodice.*

...

(Marulić, 2001.: 79-84)

Marulić je kroz opis vrta želio prikazati idealno stanje (nebeski vrt) na Zemlji. To je vrt u kojemu vlada čistoća i ljepota te sve kreposti koje su utkane u Suzanin lik, baš kao i u ambijent kojim se ona kreće. Ovaj *locus amoenus*, simbol je, dakle, Splita onoga vremena, idealno mjesto kojim se kreću njegovi stanovnici, ne osjećajući nikakvu opasnost oko sebe. Možda je Marulić kroz likove ovih dvaju staraca, koji su potajno pomatrali Suzanu, želio upozoriti na skrivenu tursku opasnost. Možda ta dva pohotna starca simboliziraju i Marulićevu unutarnju želju (čeznuće) za ženskom ljepotom. Možda se Marulić želio otkriti svojim čitateljima kao lik spasitelja, kao onaj koji će svojim kršćanskim čudoređem pobijediti tursko zlo...

Slično kao i kod Judite i u ovome djelu Marulić donosi opis gozbe, koja se, također, može alegorijski protumačiti. Judita je simbolizirala pobjedu, ona je kao moralna pobjednica na svjetlo dana donijela i Marulića kao *poetu christianusa*. Taj isti postupak proveo je Marulić i u *Suzani*. Marul se i na humorističan način okomio na starce pridajući im negativne životinjske osobine. Uspoređujući ih s jarcima, oslanjajući se i na novozavjetnu tematiku, on se javlja kao pobjednik – onaj koji Gospodinu sjedi s desne strane. O toj Marulićevoj namjeri govore sljedeći stihovi:

*Vapaj videći ta, viknuše i starci,
Ču pastir niki i sta, mneć da su tovarci.
Mnil bi da su jarci, brade da jim zgleda,
Petesi kljuvavci, k nosom da prigleda.*

(Marulić, 2001.: 200-204)

Historija od Susane, kao poema, ne samo, svojim sadržajem, već i alegorijskim značenjem zaslužuje svaku pozornost. Kao takva vrijedna je spomena i na jezičnom i na estetskom planu. Zaključno, naglasak u cijelom djelu možemo slobodno staviti na postor vrta i prostor Suzanine duše.²² Marulić je, dakle, deskriptivnom metodom opisujući bogatstvo flore (zdenac bistre vode, kamene stolice, miris biljaka mažurana, ružmarina, ljubičice i drugih plodova) vrta, polagano koračao alegorijskom stazom, koja je vodila sve do ljepote duše. Marulić je na neki način sagradio alegorijski *most* koji je povezivao ta dva prostora objedinjujući ih u jedan.

5. DOMOLJUBNE PJESME

5.1. *Molitva suprotiva Turkom*

Naslov je to jedne od najemocionalnijih pjesama Marka Marulića napisanih na hrvatskome jeziku. U pjesmi se tako, već na samom početku Marulić obraća izravno Bogu za pomoć i to s velikom poniznošću. Marulić Ga moli da odvрати svoj gnjev i da mu utekne u pomoć u vremenima patnje. U pjesmi se potom nizaju razna turska zlodjela koja su počinjena nad hrvatskim narodom. Pjesnikov je ton očajan i jedino što želi u takvim trenucima je pomoć Svevišnjega, jer Turci odvođe žene i djecu, pale i ubijaju, oskvrnjuju sveta mjesta... I upravo ta *čizma* stalno gazi potlačeni hrvatski puk. Marulić zatim spominje kako su se i drugi narodi pokušavali oduprijeti zlu. Nabroja Bošnjake, Grke, Latine, Srbe i Poljake. Pjesnik se opet obraća Bogu, ali sada na način da on postaje glas svoga naroda, više ne postoji samo on. Ujedno se obraća i Gospi te moli da njegov narod preporuči kod Gospodina i Duha Svetoga. U Marulićevom je srcu jedina želja pronaći vječni mir u nebesima.

Pjesma je to koja svojom rodoljubnom notom odskače od svih drugih autorovih pjesama i kao takva nezaobilazan je dio svake antologijske zbirke ili sličnih hrestomatija posvećenih Marku Maruliću. Samim time *Molitva suprotiva Turkom* postala je simbolom protuturskih osvajanja hrvatskih teritorija, ali i simbolom otpora prema razaranju i ljudskoj agresiji i prijeziru prema drugim narodima i kulturama. Društveno-povijesne i kulturne okolnosti Marulićevoga vremena te poraz hrvatske vojske na Krbavskom polju 1493. i okupacija hrvatskog etničkog prostora bili su dovoljan poticaj za obraćanje Europi za pomoć. Nažalost, Europa u to vrijeme nije imala sluha za hrvatske probleme. Sva ta događanja (gubitci mladih života, žena, djece, uništavanje imovine...) polako su se primicali i gradu Splitu. I u takvim okolnostima i Marulićeva braća i rođaci borili su se protiv neprijatelja.

²² Pšihistal, Ružica: *Vrt i duša u Marulićevoj Suzani: od deskripcije do alegorije*, u: *Sanjari i znanstvenici*, zbornik u čast 70-godišnjice rođenja Branke Brlečić-Vujić, Grafika d.o.o., Osijek, 2012., str. 378

Pjesma je trodijelno komponirana; kao pokornička, kao domovinska i kao osobna. Sva su ta tri sloja objedinjena i čine neraskidivu cjelinu Marulićevoga emocionalnoga stanja svijesti. Pjesma je to koja svakako zaslužuje pozornost među pjesmama antiturskoga sadržaja. *Molitva suprotiva Turkom* postala je vremenom simbolom borbe za mir i kao takva bila je promatrana i u očima većine povjesničara književnosti. U pjesmi *Molitva suprotiva Turkom* tako se iščitava latinski akrostih *Solus deus potest nos liberare de tribulatione inimicorum nostrorum Turcorum sua*. Ovdje se iščitava i skriveno značenje pjesme, i tu ona dobiva na važnosti. Dakle, već samim odabirom jezika, upustio se je u borbu, ali ne mačem, nego snagom pisane riječi i to ga je uvelike i podiglo u očima ondašnje nesretne hrvatske nacije. Upravo je ovaj akrostih i preuzeo alegorijsku ulogu na sebe, on je postao os oko koje se vrte sva nesretna događanja. Taj je stih preuzeo na sebe ulogu pape kojem se obraća nesretni Marul. Stih je vremenom postao ognjište oko kojega se okuplja potlačena Europa pred dolaskom jake turske vojske. Vješto se služeći i stilskim sredstvima te uporabom deminutiva (umanjenica) poput *bratac* i *sestrica* pokušava psihološki *izmanipulirati* srcima i osjećajima bezosjećajnih europskih vladara. Na taj način, i on postaje taj isti *bratac* ili *sestrica* koji samo traži siguran dom u nemirnim vremenima.

5.2. Tuženje grada Hjeruzolima

I ova je pjesma, poput Marulićeve *Molitve suprotiva Turkom*, pjesma antituskoga sadržaja. Pjesma ne predstavlja tek puko nabranje patnji hrvatskoga naroda. U središtu radnje, tako, pronalazimo grad koji je u patnjama zbog turskih osvajanja. Marulić u pjesmi ističe svoje vrsno poznavanje različitih političkih imena, tj. vladara. Tako Marulić navodi, primjerice, imena poput od Španje kralja, te latinske (talijanske) knezove i napulitanskoga kralja... U tom ozračju i Marulić pokazuje kako je i on samo čovjek kao i svi drugi. On tako i sam potaknut vlastitim nagonima proziva papu zbog njegovoga oklijevanja oko pomoći nesretnom gradu.

Ovakvim stvaralaštvom započela je rodoljubna struja hrvatske pjesničke riječi koja je, kako već znamo, bila izazvana osmanlijskim osvajanjima. I u *Molitvi suprotiva Turkom* i u *Tuženju grada Hjeruzolima* naglašena je, po tko zna koji puta, humanistička crta velikoga Marula usmjerena ka ljudskim patnjama. Poezija je to koju i prihvaćaju čitatelji onoga vremena kojima je trebala utjeha u danima i godinama patnje i straha za svoje bližnje.

Tuženje grada Hjeruzolima posebno je djelo, između ostaloga, što u sebi sadržava, osim figure personifikacije i alegoriju. Pod personifikacijom podrazumijevamo, naravno, u osnovnom značenju, pridodavanje živih osobina neživim bićima i stvarima.²³ U ovoj pjesmi to je Marulić uspješno i ostvario. O tome snažno govori i sljedećih nekoliko stihova, u kojima se grad izravno obraća kršćanskoj puku:

²³ Bagić, Krešimir: *Rječnik stilskih figura*, Zagreb, Školska knjiga, 2012., str. 245

*Oh puče krstjanski, kako mož tarpiti
da će puk poganski varhu mene biti?*

...

*Ter se ne haješ ti da me posvojiše
huji ljudi ner ki na križ ga umoriše?*

(Marulić, 2001.: 9-10, 15-16)

Grad je na sebe preuzeo ulogu paćenika, što je uistinu i bio. Takav oživljeni grad želi samo jedno, a to je pomoć kršćana i poziv na borbu protiv zla. Navode se, također, u pjesmi i imena različitih knezova i naroda s kojima bi se kršćanski narod mogao udružiti u zajedničkoj borbi protiv Turaka. Na taj način, kroz figuru personifikacije, Marulić se poistovjetio s Gradom i postao i dio njega samoga.

Ako bismo pjesmu promotrili kroz alegorijski ključ, onda bismo mogli izdvojiti sljedećih nekoliko stihova i alegorijski ih protumačiti:

...

*stal je u zemlju mu križ oni prisveti
na kom proli karv svu Isukarst propeti*

...

(Marulić, 2001.: 23-24)

Iz stihova bismo mogli izdvojiti dvije ključne riječi, a to su *križ* i *propeti Krist*. U kojem značenju možemo promotriti riječ *križ*. Križ je zapravo postao simbolom tereta, simbolom sve one patnje i zla koje je zaokupilo grad Jeruzalem. Isti je taj križ, naime, nosio i Isus u svojim patnjama i molio se u trenutcima svoje muke Ocu. Križ je time postao više od simbola i postao je u cjelosti označnica za čovjekove patnje, postao je i dio Marulića, koji ga je nosio do kraja svoga života. Raspeti Krist upravo je grad razapet između želje za mirom i blagostanjem te rata s druge strane.

6. BOGOLJUBNE PJESME

6.1. *Utihla nesriće*

Pjesma je to, također, bogoljubnoga karaktera poznatija još i pod naslovom *Lipo prigovaranje razuma i človika*. Razgovor je to između nepoznatoga pojedinca - Človika i tješitelja - Razuma u vješto oblikovanim dvanaestercima. Pjesma sadrži oko 370 stihova. Djelo je oblikovano kao svojevrsan odgovor na svakodnevne probleme s kojima se čovjek susreće poput straha, bolesti, morskih nepogodi i sl. Zanimljivo je spomenuti način na koji je Marulić pokazao običnoga – maloga čovjeka. Cijela pjesma odiše Marulićevim nastojanjima da pomogne ljudima iz svoga okruženja. On ih nagovara da ne budu ravnodušni prema zbivanjima oko sebe pokazujući veliku dozu empatije. Pjesma je, dakle, služila i kao svoje vrsna terapija za ljude i za njihove frustracije.²⁴ Izlaz koji Marulić nudi svome čitatelju leži upravo u nepokolebljivosti i u kršćanskoj mudrosti i pobožnosti. Na taj način pobjeđuje se kratkotrajnost života i njegovu ispraznost koju donosi sa sobom. Marulić se posebno iskazao kada prikazuje *svakodnevne jadikovke človikove*. To možemo primjetiti u sljedećim stihovima:

Nisam jak ni moguć, nimam pinez pun grop;

nisam barun slovuć, nisam biskup ni pop.,

Ne budući jaki, ne budući moguć,

psovat ćemo svaki i jošće pravi tuć.

Gredući u naglosti dinare izgubih

Od nike žalosti malo se ne ubih.

...

(Marulić, 2001.: 14-19)

Svi ti strahovi i nevolje koje obuzimaju i Marulova *človika* pate i današnjega čovjeka, posebno krhke ljude. Takvi ljudi imaju nisko mišljenje o sebi i imaju osjećaj da nisu dobro prihvaćeni na društvenoj ljestvici. Marulić tako i suvremenom čovjeku šalje poruku, pozivajući ga na antičko mudroslovlje, kako izbjeći navedene i druge nevolje u životu. Alegorijski promatrana, ova pjesma kroz dijalošku formu personificira Razum koji postaje živi

²⁴ Marko Marulić: *Antologija*, izbor iz poezije i proze, sastavio Mirko Tomasović, Konzor, Zagreb, 2000. , str. 155

sugovornik. On postaje Marulić, taj glas razuma koji je potreban čovjeku. Razum postaje simbolom neke vrste nade da će za čovjeka doći bolja vremena. Time figura personifikacije postaje alegorijskom figurom.

6.2. Od muke Isukarstove

Navedena pjesma kao i *Utih nesriće* pripada u pjesme bogoljubnoga karaktera. Pjesma je to, kako mnogi stručnjaci kažu, pjesma snažne Marulićeve kršćanske teologije koja je utkana u sva njegova djela pa tako i u ovo djelo. Ako bismo pjesmu promatrali u cjelini od posebnog je značaja izdvojiti svršetak same pjesme u kojoj uviđamo razgovor između vjernika i Isusa Krista na križu. Značajno je pritom izdvojiti motiv Kristove žrtve i križa koji je slobodno bismo mogli reći, autora današnjice. Isus je, kao što je poznato, prolazio kroz različite muke i vrijeđanja od istih onih ljudi koji su ga izdizali i slavili. Kroz Kristovu muku i trpljenje iskazana je sva ljubav koju je čovjek dobio od Krista. O tome nam govore i sljedeći stihovi:

Ljubav s nebes doli na zemlju mene prit

I trude, ke koli vidiš, čini podnit.

Ljubav me priptavi tvu put na se vazet,

Na križu me stavi, i hoti me raspet.

Ljubav na svezanje prida ruke moje,

Obraz na pljuvanje, a za grihe tvoje.

...

(Marulić, 2000.: 75-80)

6.3. Od Uskarsa Isusova

Pjesma je ispjevana u dvanaestercima i u parnoj rimi. Riječ je o snažnim dvostisima koji opisuju Isusovo uskrsnuće. Gotovo lirsko-pejsažni opis dana Isusova uskrsnuća, zapravo je velika Marulićeva pohvala i slava najvećega kršćanskoga blagdana – Uskrsa. Marulić je i u ovoj pjesmi vješto iskoristio svoje bogato stihovno umijeće, ali i pokazao bogatstvo uporabe pjesničkih figura. Pjesma je zapravo u cjelosti alegorijski prikaz idealnoga stanja u kojem bi se trebao naći i Marulićev narod. Ovaj *locus amoenus* unutarnja je i snažna želja Marulića da kroz radost dana Isusova uskrsnuća ukaže na nove puteve mira i slog svome narodu. Tako je ponajpije upotrijebio auditivne pjesničke slike i to u sljedećim stihovima:

*Pčelice zučeći svuda obitahu,
Med činić hiteći, cvitju sok spijahu:
Ptice žuberiti jaše slatko pojeć,
Tere gnjizda viti, ploditi se hoteć.
Slavići pojahu glasom privrtajuć,
Slastju zalijahuuši, poslušajuć.*

...

(Marulić, 2000.: 13-18)

Marulić potom upotrebljava i brojne vizualne te taktilne pjesničke slike i to u ovim stihovima:

*Niz livadu vode tecihu marnjajuć,
Pastiri dohode pjahu jih žejajuć.
Tisi vitri hladom gonjahu toplinu,
Polju tere gradom dajući lahčinu.*

...

(Marulić, 2000.: 19-22)

7. MARIJANSKE PJESME

7.1. Divici Mariji

*Zdrava si, Marije, zdrav, žilju pribili,
Ki u pari krije tvoj sinak premili;
Na grišne se smili, puna si milosti,
Duša k tebi cvili, čuvaj nas žalosti.
Da nam tvoj sin prosti, moli ga, kraljice,*

*Sunčene svitlosti prisvitla Danice;
Božja nevistice u Trojstvu Božjemu,
Dobra odvitnice pri sinku tvojemu.
Uzdahu mojemu priklon uši tvoje,
U grihu mojemu gdi cvilim, Gospoje,
Neka sarce moje vazda želi k tebi,
Gdi no sveti stoje da najdem stan sebi.*

(Marulić, 2001.: 1-12)

Ova kratka Marulićeva marijanska pjesma na poseban je način i stilski i versifikatorski oblikovana. Ukrasni pridjevi (epiteti) kojima se Marulić poslužio (*pribili, premili, prisvitla Danice...*), motivi su koje možemo pronaći kod Petrarce. Budući da je i Petrarca ženu uspoređivao s ljepotom Gospe, slične postupke pronalazimo i kod Marulića. Sama pjesma protkana je tako i litanijskim referencama koje se mole najčešće u mjesecu svibnju – Gospinom mjesecu. Marulić na poseban način tako izabire leksik, ali i stih kojima izražava svoje unutarnje stanje duha kada se obraća Divici mariji – zapravo ženskom adresatu u kontekstu petrarkističke lirike. Stih je četverostruko rimovani dvanaesterac, a uporabom stiha iskazuje najveće moguće dostojanstvo. Ali postavimo si pitanje na koji bismo način mogli ovu pjesmu mogli alegorijski iščitati. Iz kojih se to stihova iščitava alegorija? Promotrimo zato sljedeće stihove:

...

*Sunčene svitlosti prisvitla Danice;
Božja nevistice u Trojstvu Božjemu,
Dobra odvitnice pri sinku tvojemu.*

...

(Marulić, 2001.: 6-8)

Marulić nam je Gospin lik približio na nekoliko načina. Najprije je Marija postala simbolom svjetlosti, postala je simbolom nade i ufanja za sve one koji traže utjehu. Svjetlost konotirana kao nešto dobro, kao put spasenja, našla je svoje mjesto upravo u liku Djevice Marije. Marulić polazi najprije od apstraktnih pojmova kao što su svjetlo dolazeći potom do riječi *odvitnice*, tj. do konkretnih pojmova, kada Mariju sasvim približava običnom čovjeku iz svakodnevnice vizure Marulića. Ona postaje simbolom obrane i ljudskih patnji.

7.2. *Od uzvišen'ja Gospina*

Pjesma je to, također, marijanske tematike protkana svečanim (himničkim) tonom. Ima 150 stihova u kojima pjesnik zamišlja prvi susret anđeoskih zborova s Djevicom Marijom, koja je uznesena na nebo:

*Tebi se uščudiše svi anjel'ski kori,
kada te vidiše uzhodeći gori,
suncem odivenu vikovnje svitline,
zvizdam ukrunjenu nebeske višine.
I riše pitajuć: Ka je toj kraljica,
ka se sva sja greduć kakono Danica?*

(Marulić, 2000.: 25-30)

Svi anđeli na nebu i serafini i Gabrijel te kerubini vode rajsko slavlje uz različite glazbene instrumente i to Mariji u čast. Glazbala koja spominje Marulić su violine, orgulje, citare..., dakle, svi oni instrumenti kojima se sviralo i Marulićevom vremenu. *Nebeska fešta*, kako ju naziva Marulić, vuče nas na svečano slavlje i u *Juditi*, ali i u *Suzani*, kada je dobro nadvladalo zlo. Uočljivo je i to da možemo povući paralelu i s knjigom *Otkrivenja* u kojoj nam se donosi prikaz Posljednjega suda gdje će pravednici biti uz Gospodina. To nam je i signal koji nas upućuje na stalnu biblijsku notu, koja je nezaobilazan dio Marulićeve kršćanske koncepcije pri stvaranju novoga djela. U pjesmi je Djevica odjevena u sunce, anđeo Gabrijel je *užgan od ljubavi*, a i serafini su *od ljube užgani*. U pjesmi se vrlo lako može iščitati pobožna nježnost i dostojanstvo koje inače prate Marulićeve marijanske pjesme. Na taj način takva vrsta poezije, koja Djevicu Mariju stavlja u prvi plan i veliča njene osobine, dobiva sasvim novi značaj, ne samo, u Marulićevim očima, već i danas kada znamo da ta tradicija traje već punih pet stoljeća.

8. ŠALJIVE PJESME

8.1. *Spovid koludric od sedam smartnih grihov*

Pjesma je to kojom započinje Marulićev pjesnički iskorak prema svjetovnom životu. Ujedno je to pjesma i blaže kritike. Pjesma je to upućena benediktinkama u jednom samostanu u Splitu, odnosno upućena je Marulićevoj setri Biri. Marulić se za mlađu sestru nježno skrbio te joj je želio napisati upravo jedno ovakvo štivo na hrvatskome jeziku, budući da mu sestra nije poznavala latinski jezik. To je ujedno još jedan indikator koliko je Marulić volio i držao do snage hrvatske riječi. Marulić je u pjesmi uspio spojiti dva tona šaljivi (pokladni, satirični) i moralizatorski. Upravo je tu autor i gradi svoju pouku o sedam smrtnih grijeha. Možda i ne bismo pogriješili kada bismo rekli da je pjesnik ponajprije u ovoj pjesmi uspio iskazati u punom sjaju svoj smisao za vedrinu i humoristične sastavke. Spjev je to od 520 stihova. Stih je osmerac, a rima je parna. Jezik kojim se Marul poslužio u pjesmi gorljiv je i živ jezik splitskoga puka i prilagođen je vjerojatno pokladnim danima, kada su i benediktinke imale stanovito pravo na malo opuštanja i zabave. Pjesma je to i vrlo jednostavne fabularne linije. Na čelu samostana tako se nalazi glavarica (opatica) Bona koja koja je sazvala zbor redovnica (Goja, Stanka, Jelenka, Anka, Ljuba, Nikolina, Cvita, Gruba, Vlada, Dobrulja, Niža, Žuva, Mira, Mara, Dobra, Draga, Vidra, Vara, Agnezina, Slada). Bona ih naposljetku savjetuje kako da izbjegnu probleme. Sedam redovnica su: Oholija, Lakomija, Nenevidost, Saržba, Linost, Žarlost i Blud. Ovom pjesmom Marulić je na poseban način unio vedrinu i radost u samostanske zidine i *razbio* stegu redovničkoga života. Iz kataloga imena što ih je Marulić odabrao vidi se da se tu radi većinom o hrvatskim imenima, a to potkrepljuju i dokumenti iz onoga vremena. Tim su imenima, naime, i Splicići krstili svoju djecu na krštenju. Marulić kroz pjesmu iskazuje posebno komunikativnost, šaljive iskaze u kojima se na jednostavan način prikazuju situacije iz redovničkoga života. Tečno i duhovito Marulić se iskazao kao izvrstan poznavatelj ženske psihologije, o čemu su posvjedočili i brojni stručnjaci koji se bave Marulićevim životom i djelom. Kroz zanimljivo portretiranje grešnih redovnica Marulić je iskazao svježinu i vedrinu svoga versifikatorskoga umijeća.

Prva od sestara je Oholija. Ona je ujedno i najstarija i najumišljenija i svjesno priznaje da je samo sebe hvalila, a druge ponižavala. Bona čije već ime nosi određenu simboliku daje joj savjet. Naime, ime Bona dolazi od latinskoga pridjeva *bonus* što znači dobar. Ona se kao takva nalazi i u ulozi svećenika (ispovjednika) koja odriješuje od grijeha. Na taj način kroz simboliku njezina imena iščitavamo sve pozitivne kršćanske osobine koje bi trebala imati jedna redovnica. Opatica Bona Oholiji donosi primjer kako bi se zapravo trebalo pravilno ponašati. Marulić je, alegorijski kroz lik Djevice Marije, antropomorfizirao na neki način poniznost i doveo je do vrha svih vrlina. Oholost je utjelovljena u liku Lucifera koji se pred Bogom izdizao, a sada je u paklu. Pakao je ovdje simbol svega onoga lošega i kao konačan

sud onima koji su u životu bili vođeni ohološću. Raj (nebesa) su poniznost, a pakao je oholost - početak kraja za ohole. O tome nam svjedoče i sljedeći stihovi:

Znaj da onaj ki je gori

Pnižen'ja u svem ljubi;

Tko se oholi, toga zgubi.

Kako se tjo viš dviže,

Tako toga tisne niže.

Lucifera s nebes doli,

Varže u paklu, jer se oholi;

Više nebes majka diva

Pojde, jer se ponižava:

(Marulić, 2000.: 61-69)

Sardžba je druga sestra. Ona je inače namrgođena. Rasrdila se ne jednu sestru koja ju je dirala po nosu. Unatoč udarcima koje je dobila, dobra sestra ju nije tužila. Kroz ovaj jednostavan primjer opatica Bona (zaparavo moralizatorski orijentiran Marulić) donosi primjer iz Novoga Zavjeta, točnije iz Isusove muke koju je prolazio nakon uhićenja na Maslinskoj gori. Isus je kao što je poznato pretrpio brojna poniženja i uvrede od istih onih ljudi koji su ga slavili i veličali na ulasku u Jeruzalem. Isus je pokazao svu svoju čvrstinu i želju, usprkos fizičkoj boli, da pomogne svakome čovjeku – grešniku. On nikoga u tim teškim trenutcima nije htio ostaviti na cjedilu iako je vrlo dobro bio svjestan žrtve koju čini za čovječanstvo. Tako je i ova dobra opatica koja je pretrpila udarce shvaćala što čini i nije svjesno progovarala o tome što joj se događa. Znala je vrijednost svoje žrtve i nije pokazivala ljutnju u nijednom trenutku, baš kao i Isus. U tome nam je primjeru Marulić po tko zna koji put otvorio oči i uveo nas u svijet u kojem se svaka žrtva isplati i biva nagrađena, a srdžba kažnjena. Tako je i sestra Oholija naposljetku bila kažnjena s udarcima od strane svake sestre, a tri puta ju je udarila ona ista sestra koja je bila trpila udarce. Ovdje, ujedno, možemo povući paralelu još jednom s Novim Zavjetom – točnije jednim događajem. To je vrijeme smrti Isusa na križu. Isus je umro, kako se navodi u Novom Zavjetu, u tri sata. Upravo je tom trenutku Isus pobijedio smrt i pobijedio sva ona poniženja i udarce koje je dobio. Dobro je pobijedilo zlo, a isti onaj vojnik koji je shvatio da se zaista radilo o Sinu Božjem na križu, zapravo je ona ljutita sestra, koja je uvidjela veličinu svoga grijeha. Postoji jedan prekrasan Marulićev citat koji sve govori: *O kako je izvrsna krepost onih koji trpe za Krista! Pijući čašu Gospodnju u strpljivosti, napojili su se vinom ljubavi tako da su i za ove molili koji su ih ubijali, onima put spasenja otvorili koji su za njih nečovječno smicali. Više su žalili što se*

*njihovi progonitelji gube u zabludi nego što svojom okrutnošću njih muče i smrt im zadaju. Ljubav je u njima bila jača od svih protivničkih nasilja.*²⁵

Linost je treća sestra koja je sagriješila i koja, također, iznosi svoje grijehе pred opaticom Bonom. Ona je bila, kako je već simbolično nazanačeno u imenu, lijena i bilo joj se ujutro teško ustajati iz kreveta. Samim time nije išla redovito ni na svetu misu. Pa kad bi se i probudila ujutro opet bi zaspala. Kad bi je druge sestre pokušavale probuditi, ona bi im samo okrenula glavu. Bona joj govori da lijeni neće doći u raj. Kroz ovaj primjer Marulić je ukazao na svevremensku pouku i današnjem čitatelju, kojeg zaokupljaju druge stvari, a koji zaboravlja na one vrijednosti koje ga duhovno upotpunjuju. Ljudi su u današnjem vremenu okrenuti materijalističkim vrijednostima koje su nam predstavljene u obliku medija, trgovačkih centara i sl. Ne mareći previše za duhovne vrijednosti, okrećemo se onim stvarima koje nam olakšavaju život, što možda u jednu ruku i ne predstavlja problem, ako to promatramo iz praktičnih razloga. No problem se javlja kada se u čovjeku stvori inertnost (tromost) za bilo kakvim napretkom na emocionalno - duhovnom planu. Postavimo si pitanje zašto se to događa baš u današnjim vremenima kada smo skloniji ići kroz život lakšim putem, a zaboravljati da postoji nešto u životu za što se isplati i uložiti više truda. Jedna od tih vrijednosti koju Marulić spominje jest upravo sveta misa, možda kao tek banalan primjer, ali primjer koji se može primijeniti na sve sfere života. Marulić čitatelja zapravo želi potaknuti na pozitivne promjene u svom životu, na ustrajnost i svakodnevnu borbu. Borba je to protiv izazova koje nam danas nameće društvo, a koji nas odvede u krivom smjeru, upravo kao i sestru Linost kojoj je mio jastuk na kojem spava. Zato se treba stalno odupirati takvim nametanjima i pobijediti inertnost u sebi. Treba se okrenuti budućnosti. Put do konačnog rješenja nije lagan, ali kroz žrtvu i odricanje uspjeh je moguć. Tako je i ova sestra shvatila kroz pokoru koju je dobila, što joj je dalje činiti.

Lakomija je sestra koja je griješila na način da je svu odjeću htjela zadržati samo za sebe, a nije ju htjela dati drugoj sestri. Pohlepa je zapravo jedan od grijeha koji opisuje Marulić u ovom dijelu pjesničkoga sastavka. To je, ujedno, jedan od sedam glavnih grijeha, a kroz koji nam pjesnik, još jednom, provlači moralizatorsku notu. Kako kaže opatica Bona, upravo je pohlepa ta koja uništava bogate. I u ljudima danas postoji sklonost da pored onoga što imaju, imaju još više i bolje nego što netko drugi ima. U svakom se čovjeku i krije neka neutaživa glad i žeđ da ima. No je li sreća samo u tome? To je pitanje koje si je postavio i Marulić prije pet stoljeća, a odgovor na njega krije se posebno u današnjim društveno-gospodarskim okolnostima, točnije u samom čovjeku. Često puta svjedoci smo koliko se bogatstvo brzo uruši, posebno ono koje je nepravедno stečeno. Alegorijski gledano, možda

²⁵ Fra Ante Kekez: *Petica u školi evanđelja*, Salona Liber d.o.o., Split, 2012., str. 180

je Marulić želio kroz lik ove sestre prkazati Turke, koji nisu prezali pred ničim, kojima je bogatstvo i tuđi teritorij bio prioritet. No svaka je takva sila brzo pala.

Nenavidnost je četvrta sestra koju je Marulić opisao u svojoj šaljivo - satiričnoj pjesmi. Ta se sestra zapravo zove Lada i suha je kako kaže Marulić *kao klada*. Ona je zgriješila na način da je na novoj sestri vidjela novu suknu i poželjela ju obući. No Bona joj govori da onaj čovjek koji se žali na odjeću i uvijek nešto novo želi ne služi Bogu. Marulić nam zapravo kroz lik ove sestre želi poručiti koliko je neutaživo ljudsko srce i puno čežnje za materijalnim bogatstvima. Kao ljudi nikada nismo zadovoljni onime što imamo i na obaziremo se na biblijsku notu (pouku) koju nam pruža Marulić kroz lik Isusa Krista koji je bio siromašan i koji nije poznavao materijalizam kao farizeji i carinici. Ti isti carinici i farizeji preslika su i današnjega stanja čovjeka koji nikada nije zadovoljan. U tome i leži alegorijski smisao ovoga dijela pjesme koju nam podastire Marulić.

Žarlost je treća sestra koju nam opisuje Marulić. Ako promtramo fizički profil ove sestre ona je masna i debela sestra kakvom ju opisuje Marulić. Njezin grijeh leži u tome što je potajno jela kokoš i pila u komori. Bona joj napominje kako su i Adam i Eva kao prvi ljudi gladovali na zemlji, a sad uživaju na nebesima. Jedan je od glavnih grijeha upravo i neumjerenost u jelu i piću. Marulić nam upravo želi skrenuti pozornost na brojne gozbe koju su bile česte i u njegovo vrijeme, a i današnji suvremeni čovjek bi se u njima mogao pronaći. Nemar prema vlastitom tijelu i želja da se ugodi tjelesnim, a ne duhovnim potrebama dobiva sve više zamaha. Zato je Marulićeva poruka sjevremena i bogata brojnim drugim značenjima.

Blud je sedma i posljednja sestra koju Marulić prikazuje alegorijski kroz jedan od sedam smrtnih grijeha. Blud se ukrašavala i potajno je gledala muškarca (mladića) koji joj je dolazio u san. Bona joj savjetuje i govori kako je ona Kristova nevjesta i kako bi samo njemu trebala služiti. Pritom navodi brojne primjere svetica koje su svoj život dale za Krista i bile spremne na svaku žrtvu odričući se svjetovne ljubavi. Bona joj govori da se ne smije ukrašavati i da bi trebala za pokoru biti u ćeliji pet dana. Slično kao i kod Žarlosti u bludnosti čovjek iskazuje svoj negativan stav prema tijelu i duši najprije. Koliko je samo čista bila Djeвица Marija koja je začela po Duhu Svetom. Kao takav primjer može nam poslužiti i Marulićev tekst. Ljepota o kojoj govori Marulić ne leži u tjelesnim karakteristikama, već upravo u ljepoti duše. Marulić je to i uspješno dokazao ne samo u ovom djelu, već i kroz likove Judite i Suzane.

8.2. Anka Satira

Druga je to pjesma iz Marulićevoga niza pokladnih pjesama koje opisuje Marulić, a koja je također namijenjena redovničkom recipijentu (primateljima). Pjesma je versificirana u dvostisima s unakrsnom rimom i s izmjenom osmeraca i sedmeraca. Motiv koji pronalazimo u ovoj pjesmi dosta je bio čest u europskoj literaturi, i to posebno u renesansnoj komediografiji. Okosnica radnje odvija se oko mlade i znatiželjne Anke, koju starija i iskusnija žena odvraća od udaje. Rada tako na vedar i komičan način Anki kroz različite profile mladoženja ukazuje na negativne strane udaje. Anka će naposljetku i uvidjeti koji je put pravilan. Ova Marulićeva pjesma može se tumačiti na različite načine. U pjesmi se javljaju tako različiti profili mladića koji žele zaprositi Anku. Na samom početku pjesme opisuje se Ankino čisto i bijelo lice. To lice zapravo je simbol unutarnje ljepote duše o kojoj neprestano govori Marulić. Prva negativnost koju iznosi o tim mladićima je ta da se oni mogu pronaći na raznim mjestima i da i oni nemaju pravi orijentir u svome životu. Jedan od grijeha koji oni imaju jest i oholist, a ti su mladići upravo takvi. Pohlepni su i željni materijalnoga bogatstva, a duše im nisu žedne i gladne duhovne hrane i pića. Mnogi se od njih ne brinu ni za dom ni za obitelji, spremni su sve prokockati, sav svoj imetak i ugled dovesti u pitanje. Takvih se ljudi, kako kaže Marulić, treba najviše čuvati. Nadalje, zanimljivo je uočiti i činjenicu kako se Marulić ovim tekstom na zabavan i šaljiv način želio usmjeriti na redovnice tj. njihovo zvanje. Hrabrio je izbor njihovoga zvanja. Iz ovoga teksta mogla bi se zaključiti i negova skeptičnost prema braku, jer poznato je iz njegovoga životopisa da je bio neženja. Kao što sam već navela Anka svjesno i uz Božju pomoć pronalazi prosvjetljenje. O tome nam svjedoče i sljedeći stihovi:

U toj arpi ni bob u kom

Čarni žižak ni zašal,

Ni oraha na stablu tom

Ki se šupalj ni našal

Bolje mi je jure stati

U kalujere misto

Tere bogu hvalu dati

(Marulić, 2000.: 82-88)

8.3. Poklad i Korizma

Pjesma je to od 150 stihova koja na fabularnoj razini i na versifikatorskoj razini puno složenija. Stih je dvostruko rimovani dvanaesterac. Po svom sadržaju često se uspoređuje sa srednjovjekovnim poemama u kojima se alegorijski opisuje sukob dobra i zla. Kako i sam naziv pjesme kaže Marulić personificira dva crkvena razdoblja u godini. Riječ je, dakako, o pokladu – razdoblju od Bogojavljanja do Pepelnice u kojemu se veselilo i o vremenu u kojem su se priređivale brojne gozbe i slavlja. Korizma je opet zazdoblje koje traje neposredno nakon poklada punih četrdeset dana. To je vrijeme pripreve za Isusovu muku i uskrsnuće. Junaci su redovnici (fratri), Dobre junake tako predstavljaju fra Dezun, Svatil, Posturad, Suhojl i Vodulja. Negativne junake možemo promotriti kroz sljedeće likove: Trbuško, Kulin, Svejilo, Radopek i Vinogriz. Upravo su navedena imena izvedena prema brojnim karakterističnim ljudskim manama koje su personificirane u likovima redovnika. U tom sukobu koriste se različita oruđa i predmeti kao što su kobasice, kuhinjski lonci... Na kraju konačnu pobjedu odnosi Korizma nad Pokladom. Sami tekst pjesme literarno je složeniji, s naznakama komičnoga spjeva pa je i šteta što nije sačuvan u cjelini. Budući da se Marulić obraćao na taj način redovnicima i redovnicama svojim je načinom pristupa samom djelu pristupio i krugu europskih humanističko - renesansnih klasika kao što su Erazmo, Rabelais, Clement Marot i dr. Ipak, razlikuje se od svih njih što je bio strogo dosljedan kršćanskoj moralistici, ali i strogosti prema samom sebi.

Upravo se ta moralnost i ogleda u alegorijskom tumačenju vječnoga sukoba dobra i zla u kojem dobro uvijek odnosi pobjedu. Korizma predstavlja tako sve dobre ljudske osobine i na neki način ona postaje glas i samoga pjesnika. Poklad je simbol zla i utjelovljenje svih ljudskih mana. Čovjek je kao što znamo sklon različitim uživanjima (hedonizmu) u životu, a sva ta iskušenja Marulić nam je donio kroz obilje namirnica koje se navode u pjesmi, a i kroz imena samih fratara. Marulić i današnjem čitatelju šalje nedvojbenu poruku. Sve je zapravo prolazno i ništa nije duga vijeka pa tako i naš ljudski život. Stoga naš život trebamo okretati brizi za hranu naše duše kako bismo ostvarili život vječni – spasenje. O tome nam zorno svjedoče i sljedeći stihovi:

Prid oltar posta tere posveti lug,

Lužit po čeluju svakogaod Božjih slug

Govoreć: „Memento homo quod cinis es,

Et parvo momento u lug se razaliješ.“

(Marulić, 2000.: 141-144)

9. POSLANICE KATARINI OBIRTIĆ

Poslanice Katarini Obirtić pripadaju proznom dijelu Marulićeva opusa na hrvatskome jeziku i postoje dvije takve poslanice. Poslanice su bile namijenjene benediktinskoj redovnici, s kojom je Marulića vezalo iskreno prijateljstvo. I u ovim poslanicama, kao i u većini svojih djela, Marulić se ponovno iskazao kao čovjek i humanist, pokazujući koliko mu je stalo do njegovih bližnjih. Naposljetku, u tom samostanu bila je i njegova sestra Bira. Zanimljivo je uočiti kako prva poslanica nema početka, ali bez obzira na to i ona je izvorom nekih alegorijskih tumačenja. Druga poslanica oslanja se više na gastronomsku liniju i otkriva nam u jednom novom svjetlu i događaj iz Novoga Zavjeta kada je Isus nahranio pet tisuća ljudi s dvije ribice i pet kruhova.

No prije samoga alegorijskoga tumačenja obiju poslanica, nije naodmet spomenuti što zapravo znači sam termin poslanice u okviru književne teorije. Poslanicu tako kao i svaki drugi jezični tekst određujemo kao pisanu jezičnu poruku. U tom slučaju, kako bi se poruka ostvarila, važni su pošiljatelj i primatelj poruke. Upravo je u našem slučaju i važan taj odnos kako bismo iz njega mogli iščitati, alegorijsku poruku koju Marulić, čini se nije namijenio samo jednome recipijentu, već širpj skupini recipijenata.

U prvoj poslanici ističe kolika je važnost dobrote u životu čovjeka i da on kao takav, jedino može doći do spasenja. Pritome je važno ne okaljati svoju dušu grijehom, jer gubimo u protivnom pravi smisao ovozemaljskoga života. Život nam postaje isprazan. Zanimljivo je uočiti kako Marulić u svoju prvu poslanicu vješto umeće svoj poznati dvostih na hrvatskome jeziku *Svit je taščina. Smrt je tu, pred vratima sviju nas i upravo je zato moramo svi dočekati spremni*, poručuje Marulić svojoj sestri Biri, ali i svakome od nas i upravo zato ova poslanica ima svezremensku moć. Upravo u današnjim vremenima, kada se malo razmišlja o vječnosti i životu na onome svijetu, postajemo robovi ispraznih nadanja i vjere u materijalističke vrijednosti. Kao veliki borac za pobjedu nad ispraznošću on postaje moralna vertikala u punom smislu, gotovo jednaka, samom Kristu.

Druga poslanica dolazi nam u cjelosti i već na samom početku poslanice uočavamo izraz Marulićeva poštivanja, ali i velike naklonjenosti Katarini: *Počtovana u Isukarstu i dilja sveta reda i počtenih ćudi visoke časti dostojna gospoje Katarina!*²⁶ Svoju skromnost iskazao je već samim činom zahvale na večeri (ribi) koju mu je poslala Katarina i tu se ogleda njegova veličina. Kao i u prvoj poslanici Marulić se neprestano vraća na ispraznost i poručuje da svoj život sačuvamo od *đavljih mreža*. Vodeći se figuralnim, alegorijskim tumačenjem teksta, Marulić nizom srodnih asocijacija razvija osnovni motiv – darovanu ribu. Stoga je ovdje važno naglasiti i simboliku tj. figuru ribe, tj. numeričku simboliku.²⁷ Tako je riba stvorena na peti

²⁶ Marko Marulić: *Duhom do zvijezda*, Izbor i predgovor Bratislav Lučin, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001., str. 480

²⁷ Brezak – Stamać, Dubravka: *Poslanice Marka Marulića Katarini Obirtić*, Kolo 1-2, 2013., str. 51

dan Postanka, čovjek ima pet osjetila, Jošua i pet kraljeva...²⁸ Na taj način figura ribe se i može promatrati u dubljem alegorijskom kontekstu. Život je, naime, i u Marulićevo vrijeme bio takav da je čovjeka odvlačio u razne mračne ulice grijeha. Tome se Marulić srčano suprotstavljao navodeći mnoštvo primjera iz novozavjetne i starozavjetne tematike: *...koga griha Adam i Eva biše izgnani iz raja, Noje sina narugan, Lot od hćeri prihinjen...*²⁹ Svoja osjetila bismo trebali umrtviti kako bismo u miru božjem i u bijegu od ispraznih stvari shvatili što nam je činiti da što bliže dođemo Gospodinu. Navodi nam Marulić pritom i zanimljivu simboliku broja tri i to kroz starozavjetni primjer Jone koji je bio u utrobi ribe tri dana. Budući da je u životu sve kontrast, dan – noć, primjerice, dobro i zlo vode svoju bitku. Tri su božanske osobe Otac, Sin i Duh Sveti. Presveto je to Trojstvo, objedinjenje svih dobara i čistoće naspram ribe (Đavla) koji je Jonu držao tri dana u utrobi grijeha i nereda. Čovjek bi se zato trebao, u stalnoj suradnji s Bogom opirati toj *mreži grijeha* u koju nas uvlači svakodnevno Đavao. Budući da se kod Marulića većina po(r)uka koje šalje, svodi na dualitet i u konačnom nam sudu, nameće nam se činjenica kako će biti razdvojeni dobri od zlih. Upravo smo mi te ribe, mi ljudi, i dobri i loši. Netko je od nas dobra riba, netko loša riba, a sve će nas Gospodin na kraju okupiti i odvojiti (baciti) zlu ribu u vječni oganj. Kao što je i u Novom Zavjetu lijepo rečeno, kukolj će biti odvojen od žita. Zato i svoja djela koja činimo, ne činimo u mraku, jer ulov neće biti dobar. Tako će i naše srce ostati gladno božje ljubavi i dobrote. Pođimo desnom stranom, poručuje Marulić i kao pravi kršćanin, prijatelji, nastojmo pomoći svome bližnjemu u magli grijeha i iskušenja, kroz koja stalno prolazimo. Marko Marulić se na taj način profilirao i kao propovjednik, kao pastir koji čuva svoje blago od vukova (grieha). *Mi u mladost našu jesmo ribali u noći, a to u tamnosti segasvitnjoj, zaslipljeni od obsinjenja vrimennjega naslajenja i tašćin razlicih, ke su od strane live... , počnimo jure metati mriže na desnu stranu...*³⁰ Dakle, zahvala na poslanoj ribi bila je samo povod etičkoj raspravi o ljudskoj grješnosti, pohlepi koje se treba čuvati, i na koju pjesnik upozorava druge i sebe! Kao pjesnik i ribar (u mladosti je pjesnik i sam rado odlazio u lov) odabire parabolu iz evanđelja o Petru i njegovim učenicima, ribarima. Lov je tumačen dvoznačno: prvi dio poslanice – lov u mladosti (razbluda), drugi dio poslanice – lov u zrelosti (otvorenost Bogu). Poslanica je prožeta toposom skromnosti, čime je pisac dodatno naglasio osobnu poniznost nasuprot veličini Stvoritelja.

²⁸ Pšihistal, Ružica: *Druga poslanica Marka Marulića Katarini Obirtića. Svijet u zrcalu figure ribe., Bogoslovska smotra*, Vol.79, No.4, 2009., str. 791

²⁹ Brezak – Stamać, Dubravka: *Poslanice Marka Marulića Katarini Obirtić, Kolo*, str. 54

³⁰ Isto, str. 57

ZAKLJUČAK

Marulićev naglašeni kršćanski svjetonazor te oslanjanje na antičku tradiciju i hrvatske *začinjavce* (*Judita*) odrazio se i u alegorijskom iščitavanju djela na hrvatskome jeziku. Marulić je u biblijskim spjevovima (*Judita* i *Suzana*), kroz fizički profil ženskih likova, Judite i Suzane, spojio dvije kategorije, ljepotu i dobrotu (*kalokogatija*). Ženska ljepota postala je simbolom dobre duše, trpljenja i nepravde, ali i simbolom pobjede dobra nad zlim. U *Suzani* je to, posebno, naglašeno gdje je Suzanin vrt postao simbolom pravedne duše. Iz kategorije nižega (vrt) alegorijski prelazimo u kategoriju višega (pravedna duša). U domoljubnim pjesmama, s posebnim osvrtom na pjesmu *Tuženje grada Hjeruzolima*, grad je postao, na neki način, i Marulićev Split, koji trpi patnje i bol turskih osvajača. Polazeći od marijanskih i bogoljubnih pjesama, motive Djevice Marije, ali i motive Kristove patnje, alegorijski je podastro svojim čitateljima, kao sebe samoga u ulozi paćenika i spasitelja svoga naroda. U šaljivim je pjesmama, humoristično, ali vještom uporabom sedmeraca i osmeraca, stavio naglasak na sedam smrtnih grijeha i njihovu pogubnost u okviru samostanskih zidina, ali i za svakodnevni život. Kroz personifikaciju polagano je koračao do alegorijske poruke koju je htio ostaviti čitateljima, a to je vječiti sukob, dualitet u opreci dobro – zlo (*Druga poslnica Katarini Obirtić*).

LITERATURA

MARULIĆEVA DJELA:

1. Marulić, Marko: *Antologija*, izbor iz poezije i proze, sastavio Mirko Tomasović, Konzor, Zagreb, 2000.
2. Marulić, Marko: *Duhom do zvijezda*, Mozaik knjiga, 2001.
3. Marulić, Marko: *Judita*, Impresum, Zagreb, 1996.

OSTALA LITERATURA:

1. Bagić, Krešimir: *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
2. Brezak – Stamać, Dubravka: *Poslanice Marka Marulića benediktinki Katarini Obirtić*, Kolo 1-2, 2013.
3. Fališevac, Dunja: *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Zagreb, 1989.
4. Franičević, Marin: *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
5. Jelčić, Dubravko: *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada P.I.P., Zagreb, 2004.
6. Ježić, Slavko: *Hrvatska književnost od početaka do danas (1100-1941)*, Grafički Zavod Hrvatske
7. Kekez, Ante: *Petica u školi evanđelja*, Salona Liber d.o.o., Split, 2012.
8. Kombol, Mihovil: *Povijest hrvatske književnosti do narodnoga preporoda, 1941.*
9. Novak, Slobodan Prosperov: *Povijest hrvatske književnosti – od humanističkih početaka do Kašićeve Ilirske gramatike*, II. Knjiga, Antibarbarus izdanje, 1997.
10. *Novi Zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
11. Paljetak, Luko: *Molitva suprotiva Turkom u kontekstu protuturskog otpora u Europi Marulićeva vremena i poslije njega*, *Colloquia Maruliana*, Vol. 7, 1998.
12. Plejić, Lahorka: *Posveta Judite*, *Colloquia Maruliana*, Vol. 7, 1998.
13. Pšihistal, Ružica: *Druga poslanica Marka Marulića Katarini Obirtića. Svijet u zrcalu figure ribe.*, *Bogoslovska smotra*, Vol. 79, No. 4, 2009.
14. Pšihistal, Ružica: *Vrt i duša u Marulićevoj Suzani: od deskripcije do alegorije*, u: *Sanjari i znanstvenici*, zbornik radova u čast 70-godišnjice rođenja Branke Brlenić – Vujić, Grafika d.o.o., Osijek, 2012.

14. Pšihistal, Ružica: *Vrt i duša u Marulićevoj Suzani: od deskripcije do alegorije*, u: *Sanjari i znanstvenici*, zbornik radova u čast 70-godišnjice rođenja Branke Brlenić – Vujić, Grafika d.o.o., Osijek, 2012.
15. Slamnig, Ivan: *Marko Marulić, kozmopolit i patriot*, u: *Hrvatska književnost u eurposkom kontekstu*, Zagreb, Liber, 1978.
16. Tomasović, Mirko: *Marko Marulić Marul*, Erasmus naklada, Zagreb – Split, 1999.
17. Zlatar, Andrea: *Alegorija: figura, tumačenje, vrsta*, u: *Tropi i figure*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb,

